

Araştırma Makalesi/ Research Article

II. Meşrutiyet Dönemi III. Dönem Meclis-i Mebusan Seçiminde (1908-1912) Osmanlı Rumlarının Seçim Tartışmaları ve Rum Mebuslar

Çağıl Sağun*

(ORCID: 0000-0002-9114-141X)

Makale Gönderim Tarihi
23.09.2024

Makale Kabul Tarihi
19.12.2024

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Sağun, Ç., "II. Meşrutiyet Dönemi III. Dönem Meclis-i Mebusan Seçiminde (1908-1912) Osmanlı Rumlarının Seçim Tartışmaları ve Rum Mebuslar", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 887-932.

APA: Sağun, Ç. (2025). II. Meşrutiyet Dönemi III. Dönem Meclis-i Mebusan Seçiminde (1908-1912) Osmanlı Rumlarının Seçim Tartışmaları ve Rum Mebuslar. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 887-932.

Öz

II. Meşrutiyet dönemi birçok açıdan bir laboratuvar işlevi görmüştü. Bu alanlardan en önemlisi de siyasi alandır. Meşrutiyetin ilanı her kesim tarafından sevinçle karşılanmakla birlikte süreç her Osmanlı milletinin meşrutiyetten beklentisinin de farklı olduğunu ortaya çıkarmıştı. Özellikle uzun bir aradan sonra başlayan seçim heyecanı her kesimi yoğun bir seçim çalışması atmosferi içine sokmuştu. Bu süreçte yapılan seçimler özellikle İttihat ve Terakki'nin güçlü bir siyasi aktör olarak rol almasıyla beraber, Meclis-i Mebusan'da hangi Osmanlı milletinin ne oranda temsil edileceği de önemli bir tartışma konusu olmuştu. Özellikle bu konuda İttihatçılar ve Rumlar arasındaki pazarlık dönemin en önemli siyasi olaylarından biri haline gelmişti. En nihayetinde İttihat ve Terakki

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, pyonter@anadolu.edu.tr.

Assist. Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Letters, Department of History, Türkiye.

ile Rumlar arasında seçim bölgesi ve seçilecek mebuslar konusunda uzlaşısı olsa da seçilenler bazen seçilen bölgenin halkı tarafından bazen de seçilen Rum mebusların kimlik karışıklıkları nedeniyle çeşitli itirazları da beraberinde getirmişti. Bu çalışma özellikle Rum mebus adaylarının seçim çalışmaları ve bu seçilen Rum mebuslara yönelik çeşitli itirazları ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Seçim, İttihat ve Terakki, Rumlar, Meclis-i Mebusan.

Discussions of Ottoman Greeks in the 3rd Election of Deputy Assembly Election of the 2nd Constitutional Period and Greek Deputies (1908-1912)

Abstract

II. The Constitutional Monarchy period served as a laboratory in many aspects. The most important of these areas is the political area. Although the declaration of the Constitutional Monarchy was welcomed by all segments of society, the process revealed that each Ottoman nation had different expectations from the Constitutional Monarchy. The election excitement, which started especially after a long time, put everyone in an intense atmosphere of election work. The elections held during this period, especially with the Committee of İttihat and Terakki acting as a strong political actor, became an important topic of discussion as to which Ottoman nation would be represented in the Parliament and to what extent. Especially on this issue, the negotiation between the Unionists and the Greeks became one of the most important political events of the period. Ultimately, there was an agreement between the Committee of İttihat and Terakki and the Greeks regarding the electoral region and those to be elected. Despite this, the elected officials sometimes faced various objections from the people of the chosen region and sometimes from the identity confusion of the elected Greek deputies. This study specifically deals with the election efforts of Greek parliamentary candidates and various objections to these elected Greek parliamentarians.

Keywords: II. Constitutional Monarchy, Committee of İttihat and Terakki, Greeks, Election, Parliament.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğunda Rum cemaati millet sistemine göre yönetilmekteydi. Rum milletinin başında patrik bulunmaktaydı. Rum milleti, Osmanlı toplumu içerisinde oldukça geniş ayrıcalıklara sahipti. Rum milletinin özellikle ticaretle ilgili ileride gitmeleri daha sonra onların

eğitim alanında da gelişmesi toplum içindeki konumlarını daha da güçlendirecekti. Tanzimat Fermanı ile birlikte Rumların gerek ekonomik ve gerekse demografik durumlarında önemli bir değişiklik olmuştu.¹ Osmanlı Rumlarının eğitim ve ekonomik alanda ilerlemeleri Fransız İhtilali'nin etkilerini de ilk hissedilen millet olmalarına neden olmuştu. Rumlarda ulusçuluk düşüncesinin gelişmesi beraberinde bazı gizli derneklerinde kurulmasına neden oldu. Ticaretle zenginleşen Rumlar bu dernek ve cemiyetlerle birlikte birçok yerde Rum okulları ve kulüpleri açmış ve Rum gençlerin milliyetçilik düşüncesinin gelişmesini sağlamıştı. Bu cemiyetlerden ilki ve en çok bilineni 1814 yılında, Odesa'da, İpsilanti, Ksantos ve Çakalof tarafından Paris'te kurulan "Filiki Eteria" (Dostluk Cemiyeti)'dir. Cemiyetin görünüşteki amacı Rumların eğitim ve öğretimini geliştirmektir. Gerçekte ise büyük Yunanistan (megali idea) hayalini gerçekleştirmektir.² Bu cemiyetin ideallerinin en önemli savunucusu Patrikhane olmuştu. Patrikhane eğitim kurumlarıyla ve yayın organlarıyla bu düşüncenin aynı zamanda uygulayıcısı da olmuştu. Daha sonra cemiyetin liderliğine Aleksandr İpsilanti getirilmişti. Cemiyetin onursal başkanı ise Rus çarının bizzat kendisiydi. 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra dış politikasının temeli olan "megali idea" Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Rumları da oldukça etkilemişti.³

Yunanistan'ın bağımsızlığı, Osmanlı yöneticilerini de etkileyecek ve Osmanlı Rumlarına karşı kuşku ve güvensizlik duygusu oluşacaktı. Bu durum Rumların devlet yönetimindeki yerlerini sarsarken, yerlerini Ermeniler doldurmaya başlayacaktı.⁴ Yunanistan ise adeta Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Rumlara "Hellen" kimliğini aşılabilmek için

¹ Salahi R. Sonyel, "Tanzimat ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Gayrimüslim Uyrıkları Üzerindeki Etkileri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 31 Ekim-3 Kasım 1989, Ankara, 1994, s. 345-346.

² Michael L. Smith, *Yunan Düşü*, Ankara, 2002, s. 17.

³ Bilal N. Şimşir, *Ege Sorunu-Belgeler (1912-1913)*, C. I, Ankara, 1976, s. XXXI; Salahi Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Bellekten*, C. XLIX, Ankara, 1986, s. 195-653; Gerasimos Augustinos, *Küçük Asya Rumları*, (Çev: Devrim Evci), Ankara, 1997, s. 326.

⁴ Cemal Kutay, *Etnik-i Eterya'dan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, İstanbul, 1980, s. 23-24; Sonyel, a.g.m., s.195-653; Herkül Milas, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri*, İstanbul, 2004, s. 219; Augustinos, a.g.e., s. 326; Hasan T. Kerimoğlu, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, İstanbul, 2009, s. 27.

her yolu denerken, özellikle eğitim kurumlarını kullanmıştı. Bu nedenle XIX. Yüzyıldan itibaren Anadolu'nun birçok yerinde Rum okullarının sayısında ciddi bir artış olmuştu. Bunun yanında Atina Üniversitesi de adeta Anadolu'dan gelen Rum gençlerin eğitim aldığı en önemli merkezlerden biri haline gelmişti. XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda başlayan ıslahatlar döneminde ise Rumlar Osmanlı toplumu içinde en rahat dönemlerini yaşamışlardı.⁵

Rumlar, Mora isyanından (1821) sonra I. Meşrutiyet ile birlikte tekrar devlet yönetiminde yer almaya başlamışlardı. Örneğin 1876 Anayasası'nın ilanı ve beraberinde açılan meclislerden Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan'da Rumlar da yer almıştı. Rumların Osmanlı İmparatorluğundaki konumlarının güçlenmesiyle devlete olan bağlılıklarında da değişiklikler olmuştu. Özellikle ticaretle uğraşan, laik eğitim sisteminde yetişmiş olan ve Osmanlı bürokrasisi içinde çeşitli görevlerde yer alan Osmanlı Rumları -ki bunlara Fenerliler ismi verilmekteydi- Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına karşı çıkmışlardı. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı, Balkanlarda Rusya destekli Panslavist hareketlerin yoğunlaşması, Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzelmeye başlaması bu grubun gücünü daha da arttırmıştı. Bu dönemde Helen Osmanlılığı (*Hellenothomanizm*) yani İstanbul ve Atina'yı tek bir projede birleştiren, Rumların hâkim ya da başat bir güç olacağı bir doğu imparatorluğu düşüncesi de yaygınlaşmıştı.⁶ Fakat Osmanlı İmparatorluğun giderek güç kaybetmesi tekrar Yunanlılığı ön plana çıkarmış ve bu akım diğerinden daha geniş tabanlı bir destek bulmuştu.⁷

II. Abdülhamid döneminde de Rumlar ayrıcalıklı konumlarını sürdürmeye devam etmişlerdi. Bu dönemde Rumlar özellikle eğitim alanında adeta altın çağını yaşamıştı. Fakat bu dönemde İttihatçılar ile

⁵ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1999, s. 103; Kerimoğlu, a.g.e., s. 28.

⁶ Foti Benlisoy; Stefo Benlisoy, "Millet-i Rum'dan Helen Ulusuna (1856-1922)", *Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-I*, İstanbul, 2001, s. 370-373; Nilüfer Erdem, "Yunan Osmanlılığının En Önemli Temsilcilerinden Suliotis-Nikolayidis'in Kaleminden "İstanbul Örgütü" ve II. Meşrutiyet Dönemindeki Etkinlikleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 12 (2007), s. 90.

⁷ Milas, a.g.e., İstanbul, 2004, s. 221.

Rum cemiyet ve dernekleri arasında ciddi anlamda bir birliktelik oluşmamıştı. Bunun nedeni, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezîyetçi politikası ve Rumların ayrıcalıklarını kaybetme endişesiydi. Bu nedenle Rumlar daha çok Prens Sabahattin'in âdem-i merkezîyetçi görüşlerine yakın durmuşlardı. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti, anayasanın tekrar ilanını sağlamak için Rumların da desteğini almaya çalışmıştı. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1902 I. Jön Türk Kongresi'ne Rumların da katılmasını sağlamaya çalışmış fakat bunu başaramamıştı.⁸ Yine İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1907'deki II. Jön Türk kongresinde de Ermenilerden başka bir ulusla anlaşmanın mümkün olmayacağını anlamıştı.⁹

Rumların bu tutumu ülke sınırları içinde de geçerliydi. Selanik merkezini ayrı tutarsak Makedonya'da da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne Rumlardan beklenen destek yeterli nitelikte olmamıştı. II. Meşrutiyet öncesinde de Fener Rum Patrikhanesi ve Yunanistan, Osmanlı Rumlarının İttihat ve Terakki Cemiyeti ile hareket etmelerinin önüne geçmek için çeşitli çalışmalar yapmıştı.¹⁰ İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Rum milleti arasındaki bu anlaşmazlık, II. Meşrutiyetin ilanı sonrası da kendini göstermiş, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Rum milleti sürekli bir sürtüşme içinde olmuştur.

II. Meşrutiyetin İlanı, 1908 Seçimleri ve Rumlar

II. Meşrutiyetin İlanı

Osmanlı Devleti XIX. Yüzyıla gelindiğinde bir modernleşme sürecine girmişti. Yapılan ıslahatlarla Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması önlenmeye çalışılmış, Osmanlılık ideolojisi bir kurtuluş reçetesi olarak ilk kez ortaya atılmıştı. "Yeni Osmanlılar" olarak adlandırılan bir grup aydın ise Osmanlı kimliği çerçevesinde, devlet yönetimini anayasal temellere dayandırmayı hedeflemişlerdi.¹¹ Bu aydınlar, hedeflerine 1876 Anayasasının ilanı ile ulaşmışlardı. Bu örgütlü muhalefetin çalışmaları sonucu 13 Aralık 1877'de ilk Meclis-i Mebusan açılmıştı. Fakat daha sonra meclis 1878'de Osmanlı-Rus savaşını nedeniyle kapatılmış, sonra

⁸ Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara, 2001, s. 96.

⁹ Yusuf H. Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, K. IV, Ankara, 1991, s. 139-140.

¹⁰ Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, İstanbul, 2001, s. 116; Mehmet Hacısalihoğlu, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1908-1918)*, İstanbul, 2008, s. 151-152.

¹¹ Ebuzziya Tefik, *Yeni Osmanlılar İmparatorluğun Son Dönemindeki Genç Türkler*, C. 3, İstanbul, 2006.

da anayasa uzun bir süre askıya alınmış ve 1908 yılına kadar süren istibdat dönemi başlamıştı.

II. Abdülhamid rejimine karşı 1889 yılında İttihad-ı Osmani Cemiyeti kuruldu.¹² Ülke içinde başlayan muhalif hareketler, daha sonra yurt dışına taşınmış ve 1902'de ilk Jön Türk kongresi Paris'te toplanmıştı. Ardından 1907'de de II. Jön Türk kongresi yine Paris'te toplandı.¹³ Kongre'de alınan kararların yanında ülke içinde yaşanan bazı gelişmeler de hürriyetin ilanını hızlandırmıştı. Bu olayların başında Makedonya meselesi gelir. Diğer bir önemli olay ise Firzovik toplantısıydı (Haziran 1908). II. Meşrutiyeti hazırlayan diğer nedenler ise bazı tarihçilere göre 1908 yazı başlarında başlayan ağır iktisadi krizler, adaletsiz alınan vergiler, yozlaşmış idareciler ve bunların halk üzerinde oluşturduğu yaygın nitelikli huzursuzluklardı. Bu huzursuzluklar ordunun içinde de kendini gösterdi.¹⁴

1908 ihtilalinin oluşumunda uluslararası bir gelişme de etkili olacaktı: Reval Görüşmesi (9 Haziran 1908).¹⁵ Bütün bu gelişmeler neticesinde İttihat ve Terakki Cemiyeti harekete geçerek 22 Haziran 1908 Beyannamesini Manastır'da şehrin sokaklarına astırmış ve anayasanın yürürlüğe girmesi isteğini tekrarlamıştı.¹⁶ Nihayet ihtilal fiilen 3 Temmuz 1908 günü başlayacak ve amacına 10 Temmuz (23 Temmuz 1908) günü 1876 Anayasasının tekrar yürürlüğe girmesi ile ulaşacaktı.¹⁷

¹² Ernest E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, İstanbul, 1982, s. 33.

¹³ Ahmet B. Kuran, *İnkılap tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, 2000, 2. bs., s. 85-88/287-288; Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul, 2001.

¹⁴ Tarık Z. Tunaya, *Hürriyetin İlanı*, İstanbul, 1996, s. 7; Tarık Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1984, 2. bs., s. 116; İsmail H. Uzunçarşılı, "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Bellekten*, C. 20, Ankara, 1956, s. 103-174; Ahmet T. Alkan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, İstanbul, 2001, s. 87-106; Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, (Çev. Nuran Yavuz), İstanbul, 1995, s. 18; H. Zafer Kars, *1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği*, İstanbul, 1997, 2. b., s. 43-56; Muammer Demirel, *İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri, 1906-1907*, Ankara, 1990, s. 9 vd; Kansu, *a.g.e.*, s. 35-95; Kuran, *a.g.e.*, s. 273-286; Ramsaur, *a.g.e.*, s. 149-150; Bayur, *a.g.e.*, C. 1, K: 1, s. 338-339/429-478.

¹⁵ Zekeriya Türkmen, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, 1993, s. 15; Kuran, *a.g.e.*, s. 306; Ahmad, *a.g.e.*, s. 17; Alkan, *a.g.e.*, s. 88.

¹⁶ Bayur, *a.g.e.*, C. 1, K. 1, s. 448-449; Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. 116-117.

¹⁷ Paul Dumont; François Georgeon, "Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)", (Ed: Robert Mantran), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, (Çev: Server Tanilli), İstanbul,

II. Meşrutiyetin İlanı ve Rumlar

II. Meşrutiyetin ilanı ile Osmanlı gayrimüslimleri arasında bölgelere göre farklılıklar gösterse de imparatorluğun her tarafında günlerce süren olağanüstü coşkulu bir ortam oluşmuştu.¹⁸ Bu kutlamalarda İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Rum cemaatlerinin temsilcileri, karşılıklı saygı ve dostluk gösterilerinde bulunmuştu.¹⁹ Örneğin, II. Meşrutiyet sonrası birçok şehirde gayrimüslimlerle Müslümanların katıldığı yemek davetleri olmuştu. Bu davetlerden biri de Atina'dan Eylül 1908'de yeni Osmanlı yönetiminin yöneticileri kutlamak için gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir heyet onuruna verilen yemektir. Bu yemeğe İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Muhiddin Bey de katılmış ve bir konuşma yapmıştı. Muhittin Bey konuşmasında, mutlakiyete karşı özgürlük için savaşan Yunanlılardan, Türklerin eski kardeşleri olarak bahsetmesi ilgi çekmiş ve bu sırada salonda bulunan Pavlos Karolidis de söz katılarak, "Yunan devrimi sadece Yunan milleti için değil, tüm şark ve hatta Türk milleti içinde özgürlüğe geçiş olmuştur" karşılığını vermişti.²⁰

II. Meşrutiyetin ilk aylarındaki ılımlı havayı en iyi yansıtan diğer örnek ise Konstantinopolis adındaki bir Rum cemiyetinin en önemli kolu olan Osmanlı Siyaset Cemiyeti'nin liderlerinden Nikolaidis ve İon Dragumis'in bile siyasi amacının Osmanlı İmparatorluğu'nun korunmasını temin

---

1995, s. 219; İlanı Resmî, "Babialiye Tebliğ Olunan İrade-i Seniyye-i Hazret-i Hilafetpenahi'nin Suret-i Münifesidir", (Sabah'ın İlavesi), 14 Temmuz 1324; Meclis-i Mebusanın Toplantıya Çağırılması" hakkındaki irade 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324), *Düstur*, Tertip: 2, C. 1, No: 2, s. 2; Hüseyin Cahit, "Meclis-i Meb'ûsânımızın Vazifesi", *Tanin*, No: 26, 13 Ağustos 1324, s. 1; Tunaya, *Hürriyetin İlanı*, s. 5; Kansu, *a.g.e.*, s. 35/134-153; Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s.148-151; *Tanin*, 7-8 Ağustos 1908; *İkdam*, 10 Ağustos 1908.

¹⁸ Hacısalihioğlu, *a.g.e.*, s. 204-218; Kansu, *a.g.e.*, s. 137-153.

¹⁹ Panayot Noutsos, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Oluşmasında ve Gelişmesinde Rum Topluluğunun Rolü: 1876-1925", (Der: Mete Tunçay, Eric J. Zürcher), *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, İstanbul, 2008, s. 122-123.

²⁰ V. Kechriotis, Greek-Orthodox, Ottoman Greeks Or Just Greeks? Theories Of Coexistence In The Aftermath Of The Young Turk Revolution, *Académie Des Sciences De Bulgarie Institut D'études Balkaniques Études Balkaniques*, No. 1, (2005), s. 53-59-65.

etmek yönündeki söylemleri idi.²¹ Bu nedenle bu dönemde Osmanlılık ile milli kimlik söylemleri birbirinin içine girmiş adeta orta bir yol arayışına gidilmişti. Bu durum kafaları olduğundan daha da karıştıracaktı. Çünkü özellikle Rumların Osmanlılık söylemlerine rağmen ayrıcalıklar konusu meşrutiyet hükümetlerini en çok meşgul eden konular içinde yer alacaktı. Tanin baş yazarı Hüseyin Cahit bunun sebebini, Rumların hala Yunanistan ile gönül ve ticari iş birliği içerisinde olmasına bağlamış ve Rumları, Yunanistan'ın kirli emellerine uymamaya çağırmıştı.²²

Meşrutiyetin ilanı ile Rum çoğunluğun olduğu İzmir'de de coşkulu kutlamalar oldu.²³ Rumların bu tavırları, siyasi açıdan farklı şekillerde değerlendirildi. Örneğin, o dönemde Fransız dışişlerinde görevli Mr. Blank, Rum milletinin meşrutiyetin ilanına neden bu kadar sevindiğini anlayamadığını yazmıştı.²⁴ Britanya İzmir konsolosu ise Rumların yapılan kutlamalara Yunan bayraklarıyla geldiklerini, Osmanlı bayraklarının ise ikinci planda yer aldığını söylemişti.²⁵ Yunanlı gazeteci Hercule Diamantopulo ise meşrutiyetin ilanının Türk ve Rum milletleri arasındaki yakınlaşma için son derece önemli bir fırsat olduğunu, bu sayede Türkiye'de ileriye doğru büyük bir atılımın gerçekleşeceğini yazmıştı.²⁶ Yine İzmir'de Ahenk gazetesindeki bir habere göre Manisa'da Sipilos Jimnastik kulübünün madalya merasiminde Metropolit konuşmasında ortak vatan, ortak düşman vurgusu yaparak kardeşlik sloganları atmıştı.²⁷ Hatta Tanin'den Hüseyin Cahit bu konuşmayı överek istenenin bu örnekteki gibi Osmanlı milleti oluşturabilmek olduğunu yazmıştı.²⁸

²¹ A. S. Nikolaidis ve H. Organosis, *Konstantinoupoleos [Konstantinopolis Derneği]*, Atina, 1984, s. 10-12; Dimitri Kitsikis, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, İstanbul, 1996, s. 200-201; Smith, *a.g.e.*, s. 18; Kechriotis, *a.g.e.*, s. 56.

²² Hüseyin Cahit, "Rumlar'da Eser-i İntibah", *Tanin*, 20 Haziran 1324, s. 1.

²³ Herve Georgelin, *Smyrna'nın Sonu, İzmir'de Kozmopolitizmden Miliyetçiliğe*, (Çev: Saadet Özen), İstanbul, 2008, s. 217-218; H. Siren Bora, "II. Meşrutiyet'in İlanı ve İzmir Rumları" (24 Temmuz 1908-31 Mart 1909), *CTTAD*, 1/2, 1992, s. 290-293;

²⁴ Georgelin, *a.g.e.*, s. 218.

²⁵ Evangelia Ahladi, "İzmir'de İttihatçılar ve Rumlar: Yunan-Rum Boykotu (1908-1911), *Kebikeç*, 26 (2008), s. 180.

²⁶ Hercule Diamantopulo, *Le Reveil de la Turquie*, (Türkiye'nin Uyanışı), İskenderiye, 1908.

²⁷ "Mağnisa Rum Metropolitidi", *Tanin*, 22 Ağustos 1324.

²⁸ "Rum Matbû'âtından Şikâyet, Bir Mektup", *Tanin*, No: 710, 10 Ağustos 1326.

İlk günlerin coşkulu kutlamaları kısa süre sonra yerini yeni rejimden beklentilere bıraktı. Yeni rejimden beklentiler noktasında; Osmanlı Rumları, meşrutiyetin ilanından sonra ortak bir tutum sergileyememişti. Bunun nedeni, bağımsız bir Yunan devleti kurulduktan sonra Osmanlı Rumlarının İmparatorluğunun tekrar güçlenmesinden endişe duymalarıydı.²⁹ Bu durum aynı zamanda Bizans ayarında modern, Hristiyan bir Yunanistan'ın doğmasını engelleyebileceği gibi Rumların meşrutiyet öncesi sahip oldukları ayrıcalıkları da ortadan kaldırılabiliirdi.³⁰

Rumlar, 1839, 1856 ve 1876'da olduğu gibi II. Meşrutiyet'in de herkes için getirdiği eşitlik ilkesinin, cemaat liderlerinin imtiyazlarına gölge düşürebileceği endişesine kapıldılar.³¹ Nitekim Patrik III. Yovakim tüm Hristiyanların Osmanlı adı altında birleşmesini, din ve mezheplerine saldırı şeklinde nitelemişti. Bu yüzden patrik, İttihat ve Terakki'ye baştan itibaren mesafeli olmuş, var olan imtiyazlarını kaybetmemenin mücadelesini vermişti. Bu nedenle de sık sık Babiâli ile ters düşmüştü.³² İttihat ve Terakki ise patriğin sadece dini hayat ile ilgilenmesini istemiş, ancak Patrikhane, *İttihad-ı Osmaniye* karşıt konuşmalarla meşrutiyetten duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmeye devam etmişti. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise "eşitlik" konusunda öncelikle Patrikhane ile uyuşmanın yollarını aramış ve hatta bir üyesini Rum Patrikhanesine göndermiş ve bir uzlaşma yolu aramıştı.³³ Ancak hem Türkçe hem de Rumca basında yoğunlukla yer alan *Rumlar ve imtiyazları* konusu bu uzlaşmaya gölge düşürmüştü.³⁴

Rumca basın da meşrutiyetin ilanını ilk başta olumlu karşılamış hatta Patrikhaneyi sergilediği tutum nedeniyle meşrutiyet yanlısı olarak

²⁹ Ahmad, *a.g.e.*, s. 85.

³⁰ Georgelin, *a.g.e.*, s. 219-220; Kansu, *a.g.e.*, s. 151.

³¹ Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 2. bs., Ankara, 1996, s. 111-169; Adnan Sofuoğlu, *Fener Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul, 1996.

³² Ahladi, *a.g.e.*, s. 179.

³³ *Tanin*, No: 32, 19 Ağustos 1324, s. 3.

³⁴ Erdal Taşbaş, "Tanin Gazetesi ve Hüseyin Cahit'in Görüşleri Doğrultusunda İttihat ve Terakki Politikaları (1908-1914)", *Folklor/Edebiyat*, 15/60 (2009), s. 209-212.

göstermişti.³⁵ Ancak meşrutiyetin getirdiği coşku ortamı bir süre sonra yerini karamsarlığa bırakacaktı. Daha sonraları ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlılık kimliğini inşa etmek için "eşitlik" ilkesi temelli düzenlemeleri, Patrikhane ile birlikte Rum basınında da hayal kırıklıklarına neden olmuştu.³⁶ Kilisenin süreli yayın organları zamanla, İttihatçılara karşı söylemini iyice sertleştirmiş, hatta bütün Osmanlı cemaatlerini bir araya gelmeye çağırarak yazılar yayınlamıştı.³⁷

Diğer bir sıkıntı oluşturan konu ise Rumların, Yunanlılık politikası güttükleri söylentileriydi. Bu tür söylentiler, Rum milleti tarafından da tepkiyle karşılanmış, hatta II. Meşrutiyetin ilk yıllarında bu yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, Burduri Yorgaki Efimyanidi "Ciddiyet" isimli bir gazete yayınlanacağını açıklamıştı.³⁸

1908 Seçimleri İttihat ve Terakki ve Rumlar

1908 Seçim Sistemi ve Uygulanması

Tanzimat dönemi ile Türk siyasal hayatında seçim olgusunun ilk uygulamalarıyla karşılaşmıştı. Tanzimat dönemi boyunca, yeni yerel yönetim örgütlerinin oluşturulması sırasında hazırlanan nizamnamelerde ilk kez seçim ilkesi yer almıştı.³⁹ Ülke geneli için seçim olgusu ilk kez I. Meşrutiyet dönemiyle gerçekleşmişti. Osmanlı İmparatorluğunda genel seçimlerle ilgili ilk yasal düzenleme 1876 tarihli'dir. 24 Ekim 1876 günü *Talimat-ı Muvakkate* ile mebusların nasıl seçileceği belirtilmişti. Bu talimata göre idare meclislerinin azaları daha önce halk tarafından seçildiği için bunların seçeceği mebuslar da halkın temsilcisi sayılacaklardı. Seçimlerden sonra oluşan Meclis-i Mebusan ilk

³⁵ Ali Arslan, "Türkiye'de Rum Basını", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, 3 (2003), s. 49-113; "Siyasal Değişimin Yıldönümü", *Kilise Gerçeği*, Yıl: 39, No: 28, 15 Temmuz 1909.

³⁶ "Quid Leges Sine Mores (Ahlaktan Yoksun Kanunlar Nedir?)", *Kilise Gerçeği*, Yıl: 31, No: 30, 30 Temmuz 1911.

³⁷ "İyi Duruyoruz", *Kilise Gerçeği*, Yıl: 31, S. 36, 10 Eylül 1911; "Yine Neologos", *İttihat ve Terakki*, S. 80, 14 Kanunuevvel 1324, 27 Kanunuevvel 1908, s. 1-2; "Rum Matbu'âtı", *Tanin*, No: 183, 21 Kânunusani 1324, 3 Şubat 1909; "Meşrûtiyyetten Ne Fâide Gördük", *Tanin*, 19 Temmuz 1326, 1 Ağustos 1910, s. 1.

³⁸ "Türkçe-Rumca Bir Gazete", *Tanin*, No: 236, 28 Mart 1909, s. 3; Burduri Yorgaki Efimyanidi, *Sevgili Türk Kardeşlerimize Takdim Rum Kardeşleriniz*, Dersaadet, 1324.

³⁹ İlber Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul, 1985, s. 37.

oturumunu, 20 Mart 1877’de gerçekleştirdi.⁴⁰ Meclis’i Mebusan’ın ilk işi bir seçim kanunu hazırlama çalışmalarıydı. Ancak Osmanlı-Rus savaşının (1877-1978) başlamasıyla kanun tasarısı tamamlanamadan, meclis 28 Haziran 1877’de dağıldı.⁴¹ 13 Aralık 1877 Meclis yeniden açıldı. Meclis 14 Aralık 1877’de Filibeli Gümüşgerdan Mihaliki Bey başkanlığında toplanarak kâtipler seçildi, mebusların çalışacakları şubeler belirlendi ve seçim mazbataları incelenmeye başladı.⁴² 1877 Meclis-i Mebusan’ın da mebuslar Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yaşanan göçmenler sorunu, Osmanlı ordusunun kayıpları, Rusların ilerleyişinden duydukları endişeleri sürekli olarak hükümete iletmışler, ama hükümetin aldığı tedbirleri yeterli görmemişler, hatta uğranılan felaketlerden de hükümeti sorumlu tutmuşlardı.⁴³ Meclis-i Mebusan’ın bu tutumu beraberinde sonunu da getirmiş ve Sultan II. Abdülhamid meclisi kapatmıştı (13 Mart 1878).⁴⁴ Böylece seçim kanunu müzakerelerine girişmesine rağmen, bu tasarı yine kanunlaştırılmadan meclis kapatılmıştı.⁴⁵ Türk tarihinde üçüncü kez bir genel seçim sürecine, II. Meşrutiyetin ilanından sonra girilmiş, 1908 seçimleri de bu geçici seçim talimatına göre yapılmıştı.⁴⁶ Fakat birçok açıdan eksiklikleri bulunan bu geçici tasarı ile seçimlere gidilirken, bir yandan da mevcut eksiklikler giderilmeye çalışıldı.⁴⁷

Seçimler başlayınca, seçim kanunundaki bazı eksiklikler daha net ortaya çıktı. Özellikle seçmen olabilmek için vergi verme konusu ve

⁴⁰ Seçimler “müntehib-i evvel” ve “müntehib-i sani” şeklinde iki dereceli şekilde uygulanmıştır. Bk. Servet Armağan, “Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri”, *Kanun-u Esasi’nin 100. Yılı, Armağan*, Ankara, 1987, s. 149-168.

⁴¹ Zafer Toprak, “Meşrutiyet’te Seçimler ve Seçim Mevzuatı”, *TCTA*, C. 4 (1985), s. 973.

⁴² Hakkı T. Us, *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1293/1877*, İstanbul, 1939, s. 22-23.

⁴³ Us, *a.g.e.*, 126-215.

⁴⁴ *y.a.g.e.*, s. 401-403.

⁴⁵ Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, 1994, s. 220-221.

⁴⁶ *Düstur*, 2. Tertip, C. 1, s. 14; 1324 *Senesi İntihabında Meriü’l-icra Olan İntihab-ı Mebusan Kanunu*, İstanbul, 1324; *Meclis-i Mebusan Birinci Devre-i İçtimaiye (4 Kanun-i Evvel 1324-5 Kanun-i Sani 1327)*, İstanbul, 1328; Y. Doğan Çetinkaya, “İstanbul’da 1908 Seçimleri”, *Toplumsal Tarih*, Mayıs, 2001, C. XV, No: 89, s. 15-24.

⁴⁷ Suna Kili; Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri, (Sened-i İttifak’tan Günümüze)*, Ankara, 1985, s. 31-45; Tunaya, *Siyasi Partiler*, C. 3, s. 205.

köylerin dağınık halde olması seçimleri zorlaştıran temel etkenlerdi.⁴⁸ Seçimler sırasında seçim talimatındaki eksiklikler vilayetlerden Dahiliye Nezaretine birçok soru gelmesine neden oldu.⁴⁹ Kısacası 1908 seçimlerinin hukuki zeminini, 1876 Anayasası, Seçim Kanunu ve Seçim Kanununun Tatbikine Dair Talimat oluşturmuştu. Ayrıca 1876 Anayasası'nın 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72. Maddeleri de genel seçimlerle ilgiliydi.⁵⁰

Payitaht merkezi olan İstanbul için ise ayrı bir düzenlemeye gidilmişti. Böylece seçim talimatlarının Dâhiliye Nezareti tarafından, mülki ve yerel yöneticilere göndermesiyle seçim çalışmaları başlatılmıştı.⁵¹ En son iş ise seçimin yapılabilmesi için seçmen sayısını saptaması oldu. Bunun için her kazadaki erkek nüfusu kapsayan nüfus defterleri hazırlanmaya başlandı.⁵²

1908 Seçim Kampanyaları ve Fırkalar

II. Meşrutiyetin ilanı ve hemen arkasından başlayan ilk genel seçim rüzgârı, Türk demokrasi tarihimiz bakımından ilk kez çok partili rejime geçişi ifade eder. Bu seçimler çok partili yaşama geçiş özelliği gösterse de seçimlerin en önemli unsurlarından biri olan fırkalar, teşkilatlarını ülke düzeyinde tam olarak oluşturacak zamanı bulamamışlardı. II. Meşrutiyet ile birlikte ülke içinde İttihat ve Terakki dışında başka fırkalar olsa da bunlar ya seçimlere katılmamışlar ya da bu fırka liderleri bağımsız olarak seçimlere katılmışlardı.⁵³ Örneğin, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası 1908 seçimlerine katılmadığı gibi

⁴⁸ Kenan Olgun, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanının Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara, 2008, s. 36; Tefvik Çavdar, *İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1991, s. 40; Tefvik Çavdar, *Müntehib-i Sani'den Seçmene*, Ankara, 1987, s. 6.

⁴⁹ "Bil Vasıta-i İntihab", *MV*, 128/30 17 Cemaziyülevvel 1327 (6 Haziran 1909).

⁵⁰ *MMZC. D. 1, C. 6, İ: 121*, (18 Temmuz 1325), s. 3-15; Kenan Olgun, "1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Mebusların Meclisteki Temsili", *Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920)*, (Haz: T. Cengiz Göncü), İstanbul, 2010, s. 34-36; Kili, Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 50; Demir, *a.g.e.*, s. 50-51;

⁵¹ Zafer Toprak, *İlan-ı Hürriyetin 80. Yıl Dönümünde 1908 Seçimleri ve Mebusan Hatıraları*, (Tarih ve Toplum Kitaplığı), İstanbul, 1988, s. 6-7; Demir *a.g.e.*, s. 53-54.

⁵² Toprak, *a.g.e.*, s. 4.

⁵³ Stanford J. Shaw, Ezel K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1808-1975*, C. 2, İstanbul, 1983, s. 334-335.

seçimlere de ilgisiz kalmış ya da sadece kurucuları tek başına aday olmuştu. Ahrar Fırkası ise seçimlerden önce Eylül 1908'de kurulmasına rağmen 1908 seçimlerine katılma başarısını göstermişti.⁵⁴

Ahrar Fırkası, seçimler boyunca İttihat ve Terakki muhalefetine yanına çekmeye çalıştı. Ahrar'ı savunan basın (İkdam, Yeni Gazete, Sabah, Osmanlı...) ise Ahrar Fırkasının gayrimüslim unsurlarla ittifak yapmasını desteklemiş, Prens Sabahattin Bey'in görüşlerine sayfalarında geniş yer ayırmışlardı.⁵⁵ Ahrar Fırkası, teşkilatlanmasını her yerde tamamlayamadığı için seçimlere sadece İstanbul'da katılmış, ama mebus çıkarmayı başaramamıştı. Fakat Ahrar Fırkası, İttihat ve Terakki'nin gösterdiği gayrimüslim adayları da desteklemekten geri durmamıştı.⁵⁶ Seçimlerden sonra özellikle gayrimüslim mebusların bazılarının Ahrar Fırkasına geçmesi Ahrar Fırkasının kendini Meclis-i Mebusan'da da hissettirmesine neden olmuştu.⁵⁷ Ahrar Fırkasının temel prensipleri olan yerinden yönetim (âdem-i merkezîyet) ve etnik unsurlara eşitlik tanınması (teşebbüs-ü şahsi) İttihat ve Terakki ile aralarındaki rekabetin en önemli nedeni olmuştu. Gerek seçimlerde gerekse seçimlerden sonra bu konudaki tartışmalar devam etmişti. İttihat ve Terakki bu prensiplerinden dolayı Ahrar Fırkasını siyasi birliği parçalamakla suçlamış ve fırkanın patrikhane ile ilişkisini eleştirmişti.⁵⁸ Diğer taraftan 31 Mart olayı sonrası fırka kurucularının bir kısmının tutuklanması, yargılanması veya ülke dışına kaçması nedeniyle, Ahrar Fırkası'nın siyasal hayat içindeki etkinliği azalmıştı.⁵⁹

İttihat ve Terakki Cemiyeti ise önce yeraltında illegal bir örgüt olarak, daha sonra 1906-1908 yılları arasında gelişmiş bir cemiyet olarak karşımıza çıkmıştı. Cemiyet 1908 seçimlerine adeta halk nezdinde prestiji zirvede olarak girmiş, fakat seçimler sırasında da hala cemiyet mi? Fırka mı olduğu? İkilemini sonlandıramamıştı.⁶⁰ Muhtemelen bunun en önemli nedeni cemiyetin başlangıçta bir ihtilal komitesi olarak

⁵⁴ M. Şükrü Hanioglu, "Osmanlı Devleti'nde Meslek-i İçtima Akımı", *TCTA*, C. 4, İstanbul, 1987, s. 382; Tunaya, *a.g.e.*, C. 1, s. 167/188-191/207; Olgun, *a.g.e.*, s. 38.

⁵⁵ *Yeni Gazete*, 11 Ağustos 1324; *İkdam*, 12 Kasım 1908.

⁵⁶ Tunaya, *a.g.e.*, C. 1, s. 177.

⁵⁷ *y.a.g.e.*, s. 177.

⁵⁸ Tunaya, *a.g.e.*, C. 1, s. 180; *Tanin*, 24-26 Şubat 1324.

⁵⁹ Tunaya, *a.g.e.*, C. 1, s. 186-187.

⁶⁰ *y.a.g.e.*, s. 59.

kurulmuş olmasında yatmaktaydı. Daha sonra cemiyetin bu ikileminin en çok eleştiri aldığı yer Meclis-i Mebusan olacaktı.⁶¹

İttihat ve Terakki, 1908 seçim kampanyasına büyük önem vermişti. Fakat İttihat ve Terakki bile Rumeli'nin bazı şehirleri (Selanik, Manastır...) dışında örgütlenememişti.⁶² İttihat ve Terakki seçimlerde, içeride ve dışarıda büyük zorluklarla karşılaşılıyordu. Bu durumun en önemli nedenleri: halen gücünü devam ettiren rejim destekçilerinin varlığı, Girit'in Yunanistan'la birleşme kararı, Bulgar bağımsızlık bildirgesi ve Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i ilhaki sayılabilir. İttihat ve Terakki bu sorunların üstesinden gelebilmek için mecliste yeterli sayıda mebus elde etmeyi amaçlamaktaydı.⁶³ Bu nedenle İttihat ve Terakki, seçimlere girerken yirmi bir maddeden oluşan bir parti programı yayınlamış ve 1908 Kongresinde almış olduğu kararları kamuoyuyla paylaşmıştı.⁶⁴ İttihat ve Terakki'nin bu programında, seçimlerle ilgili hedefleri arasında özellikle eşitlik vurgusu ön plandaydı. Örneğin;

- “1. 20 yaşında olan her erkek Osmanlı tebaasının vergi versin veya vermesin birinci seçmen sayılması,
2. Seçimlerin serbest bir şekilde yapılması,
3. Seçilmeye uygun her Osmanlı'nın, ülkenin her yerinden seçilebilmesi.”⁶⁵

İttihat ve Terakki seçimi kazanabilmek için tüm teşkilatını seferber etmişti. Örneğin İttihat ve Terakki'nin adeta basın sözcülüğünü yapan Tanin gazetesi, seçimler sırasında Osmanlı vatandaşlarını bilinçlendirmeye çalışmış ve seçilecek mebusların niteliği ile ilgili bilgiler vermişti. İttihat ve Terakki yanlısı olan basın yayın organları, (Tanin,

⁶¹ y.a.g.e., s. 252.

⁶² Sevinçli, Efdal, “II. Meşrutiyet Seçimleri Öncesinde İzmir'den Bir Ses”, *Tarih ve Toplum*, C. 3, S. 15, (1985), s. 16-17.

⁶³ Hüseyin Cahit, “İntihabat”, *Tanin*, 26 Temmuz 1324.

⁶⁴ “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Vatandaşlara Seçim Öncesi Bildirisi”, *İkdam*, No: 5101, 25 Temmuz 1324, s. 1; “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Programı”, *İttihat ve Terakki*, 25 Eylül 1324; *Şurayı Ümmet*, 6 Ekim 1908; Hüseyin Cahit, “Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti'nin Siyasi Programı”, *Tanin*, No: 56, 11-12 Eylül 1324, s. 1; “Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Siyasi Programı”, *İttihat*, No: 7, 15 Ekim 1908, s. 1-2.

⁶⁵ *Şurayı Ümmet*, 6 Ekim 1908.

İttihat ve Terakki... gibi) özellikle İttihat ve Terakki'nin İstanbul adayı mebusların resimlerini yayınlamış, isimlerini her gün halka duyurmuş, seçimlerle ilgili olası hilelere karşı halkı uyarıyordu. Gazeteler, seçmenlerin oy kullanırken ülke çıkarlarını ön planda tutmasının gerekliliği üzerinde sıklıkla durmuş ve Ahrar Fırkasının seçim politikasını çöktürmeye çalışmıştı.⁶⁶

İttihat ve Terakki'nin *hürriyeti getiren bir cemiyet* olarak tanınması nedeniyle, halk adayları tanımadığı halde sadece İttihat ve Terakki'ye mensup oldukları için cemiyetin adaylarına oy vermişlerdi. Gayrimüslim mebus adaylıkları ise çoğu kez cemaatlerle yapılan müzakereler sonrası kararlaştırılmıştı. Fakat bu pazarlıklar her zaman İttihat ve Terakki'nin kendi siyasetine yakın adayları seçmesiyle sonuçlanmamıştı.⁶⁷

1908'de uygulanan seçim sistemi ile seçilenlerin birçoğu aslında İttihat ve Terakki'ye mensup olmak şöyle dursun, meşrutiyeti ve Kanun-ı Esasi'nin anlamını bilmeleri bile beklenemezdi.⁶⁸ Fakat İttihat ve Terakki kendi siyasi politikasına uygun aday bulmakta zorlandığı için çoğu zaman bu kişilerle uzlaşmak zorunda kalmıştı.⁶⁹ Bulgar, Rum, Ermeni siyasi cemiyetlerinin programları, İttihat ve Terakki'nin programıyla ters düşmediği takdirde, başka muhalif adaylara karşı, İttihat ve Terakki bu cemiyetlerin adaylarını da desteklemişti.⁷⁰ Örneğin, Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Erzurum'dan seçilen mebus Vartkes buna güzel bir örnek oluşturmuştu. Ama buna rağmen, İttihat ve Terakki istemediği adayların da meclise girmesine neden olmuştu. Çünkü

⁶⁶ "Mebûslarımız", *Tanin*, No: 27, 14 Ağustos 1324, s. 1; Hüseyin Cahit, "Anasır-ı Osmaniye", *Tanin*, 17 Ağustos 1324; Hüseyin Cahit, "Mebuslarımız Nasıl İntihab Edilecek", *Tanin*, 10 Ağustos 1324; *Tanin*, 21 Teşrinisani 1324; *Tanin*, 26 Teşrinisani 1324.

⁶⁷ Charles R. Buxton, *Turkey in Revolution*, New York, 1909, s. 189; Kili, Gözübüyük, *a.g.e.*, s. 39.

⁶⁸ Mustafa Ragıp, "Meşrutiyet Devrinde; İntihap Mücadelesi Nasıl Yapılıyordu?", *Akşam*, No: 8759, 11 Mart 1943, s. 4.

⁶⁹ *İntihab-ı Mebusan Kanunu*, 1324; Feroz Ahmad; Dankward A. Rustow, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908-1918", *Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5 (1975), s. 256; Haluk Oral; Erol Şadi Erdinç, *Meclis-i Mebusan Birinci Seçim Dönemi*, İstanbul, 2008.

⁷⁰ Hüseyin C. Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918", *Fikir Hareketleri*, Tefrika No: 19, Yıl: 2, C. 4, S. 89, (6 Temmuz 1935), s. 165-166; Georgelin, *a.g.e.*, s. 236-237; Ahmad, Rustow, *a.g.m.*, s. 252.

Tanin’de yazan Cenap Şahabettin Bey’in de belirttiği gibi her millet kendi milletine dayanarak mebus seçtirmeye çalışmıştı. Şahabettin Beye göre bunun nedeni, istibdat nedeniyle Osmanlı milletlerinin birbirinden ayrı yaşamaları ve Osmanlılık idealinden uzaklaşmasıydı.⁷¹ Tanin’den Hüseyin Cahit de bu noktadan hareketle umut aşılama çalışmış ve istibdat döneminde Osmanlı unsurları arasında açılan derin uçurumların, meşrutiyet ile birlikte *eşitlik, adalet ve kardeşlik* uygulamalarıyla kapanacağını, toplumun birbiriyle kaynaştırılarak, bir Osmanlı milletinin oluşacağını belirtmişti.⁷²

Osmanlı Rumlarının Seçim Çalışmaları, Seçimler ve Seçim Sonuçlarına İtirazları

Rum cemaati, İttihat ve Terakki’nin en güçlü ve en örgütlenmiş rakibiydi.⁷³ Bu cemaatin Ermeni cemaatinden farkı Rum Patrikhanesi’nin Rum cemaati üzerinde daha etkin olması ve Yunan hükümetince desteklenmesiydi.⁷⁴ Rumların uzun zaman önce başlamış olan milli duyguları harekete geçirme çalışmaları, meşrutiyetin ilanı ile hız kazanmış ve ülkenin her yerinde Rumların kurduğu cemiyetlerin sayısı da artmıştı.⁷⁵

II. Meşrutiyetin ilanının ardından hızla seçim çalışmalarına başlanmıştı. Rumlar da yönetimde etkin olabilmek için seçimlerde olabildiğince fazla Rum mebus seçtirmeye çalışacaklardı.⁷⁶ Seçimler, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile gayrimüslim milletler arasındaki *hürriyetin ilanından* beklentilerin ne kadar farklı olduğunu, seçim programlarıyla kendini açıkça ortaya koymuştu.⁷⁷ Seçimlerde en etkili kampanyayı da yine Rumlar yapmıştı.

⁷¹ *Tanin*, 19 Teşrinievvel 1911.

⁷² Hüseyin Cahit, “Osmanlı Unsurları”, *Tanin*, No: 298, 18 Haziran 1325, s. 1; Hüseyin Cahit, “Türklük, Müslümanlık, Osmanlılık”, *Tanin*, No: 387, 16 Eylül 1325, s. 1.

⁷³ Kerimoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

⁷⁴ Kansu, *a.g.e.*, s. 242.

⁷⁵ Ahladi, *a.g.e.*, s. 181.

⁷⁶ Douglas Dakin, *Makedonya’daki Yunan Mücadelesi, 1897-1913*, Selanik Balkan Çalışmaları Enstitüsü, Selanik, 1966, s. 317-378.

⁷⁷ Cevdet Küçük, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi ve Tanzimat”, *Mustafa Reşit Paşa Dönemi ve Semineri*, Ankara, 1985, s. 22.

Örneğin Rum Namzed Albertrika'nın seçim programı bunun güzel bir örneği idi.

“1291’de Milas’ta doğdum. Rüştüye’yi orada okuduktan sonra İzmir İdadisini bitirdim. Dersaadet Hukuk Mektebi’ne bir sene devam edip ardından Fransa’daki Aix Darülfünununda hukuk ve felsefe kısmına başladım. Hukuk kısmında başarılarımdan dolayı çeşitli ödüller aldım. Merakım ticari hukuka idi. İzmir’e döneli on yıl oldu. İlk yedi yılı vekâletle son üç seneyi banka muameleatı ve ticaret yaparak geçirdim. Bu arada İstanbul Hukuk Mektebinden sınavla diploma sahibi oldum. Mecliste uzmanlık alanım olan ticari hukuk alanında katkım olacağı kanaatindeyim. Programım iki kelimeyle özetlenebilir: hürriyet ve intizam. Hürriyetin olduğu yerde adalet, adaletin olduğu yerde müsavat, müsavatın olduğu yerde uhuvvet olur. İntizamsa insanın kendinden başlayarak hükümetin yapısına kadar her yerde lazımdır. Öncelikli olarak hürriyetin sağlanması gerekir. Bu da Kanun-ı Esasi’nin kalıcılığıyla mümkündür. Kanun-ı Esasi’nin kalıcılığı iki şeye bağlıdır: 1. Kanun-ı Esasi’nin bazı ahkâmının tağyir ve tadili, 2. Maarifin ilerletilerek okullarda vatan evladına hürriyetin benimsetilmesi. Tağyir ve tadil bahsi hâkimiyet-i milliyenin genişletilmesi içindir. 7, 60 ve 113’üncü maddeler en çok tadile ihtiyaç duyanlardır. Maarifin ilerlemesi için her düzeyde okullar açılmalı, Türkçe’nin yanı sıra yabancı diller de öğretilmelidir. İkinci olarak intizamın sağlanması gerekir. İntizam içerde emniyet ve asayiş ile refahın artırılması, dışarda hükümetin itibarının yükselmesiyle gerçekleşir. Emniyet ve asayiş iyi idare ve adaletli olmaya bağlıdır. Refahın sağlanması ülkenin doğal kaynak ve olanaklarından iyi istifade ile olur. Memleketimiz tarım ülkesi olduğundan -sanayi ihmal edilmeden- öncelikle tarımın ilerlemesi sağlanmalıdır. Refahın artması için tesisat-ı maliye oluşturulmalı, milli bankalar kurulmalıdır. Yeterince önemsenmeyen taşınmaz mallar konusu üzerinde durulmalıdır. Bu mallarla ilgili bütün işlemler taşınır mallar gibi olsun. Genel serveti artırmak için bazı tedbir alınmalıdır. Örneğin Fransa’da Radikallerin programında olan demiryollarının bir kısmının özelleştirilmesi konusu tedbirlerden biridir. Devletin mali işleri ıslah edilmeli. Büyük memuriyetlerin maaşı azaltılıp küçük memuriyetlerinki geçimlerine yetecek şekilde artırılmalı. Dolaylı vergi doğrudan vergiye tercih edilmeli, içki vb.’nin vergi oranları artmalıdır. Hükümetin itibarının artması için asker güçlü olmalıdır. Her vatandaş askerlik görevini yapabilmelidir. Dış politikada metin ve sulh yanlısı bir dil kullanılmalıdır. Dış politikanın İngiliz politikasına temayülü lazımdır. Kapitülasyonları kaldırmaya çalışalım, fakat önce

gereksiz olduklarını Avrupa'ya hissettirelim. Yurt dışına görevli olarak gönderilen kişilerin üstün vasıflı olmasına dikkat edilmelidir. Harbiye, bahriye, maliye tensikati için Avrupa'dan uzman getirilmelidir. Özetle programım; vatanseverlik, aşırılıktan kaçınma, İttihat ve Terakki, intizam, zamanın gereklerine uyma esaslarına dayanmaktadır.”⁷⁸

Gayrimüslimler kendi cemaat işlerinin yürütülmesinde uyguladıkları sistem nedeniyle seçimlerde daha deneyimli olmalarına yol açmıştı.⁷⁹ Bu nedenle özellikle Rumlar, seçimler başlar başlamaz, mebus adaylarını tespit etmişler, verilecek oy pusulalarını bastırmışlar, İttihatçı Tanin yazarı Hüseyin Cahit'in ifadesiyle, adeta *ordu gibi savaşa hazırlanırcasına* çalışmışlardı.⁸⁰

Rumların 1908 seçimlerinde izleyecekleri programın temelinde bütün Osmanlıların eşitliği ilkesi olsa da yine program var olan ayrıcalıklarının korunması noktasında düğümlemekteydi.⁸¹ Bu programa, İttihat ve Terakki tarafından tepki gelmesi gecikmemişti. İlk önce programa verilen isim sorun oluşturmuştu; “Rumların Programı” başlığı. Çünkü İttihat ve Terakki'ye göre artık herkes Osmanlıydı ve bir siyasi fırka, belli bir Osmanlı milletinin isteklerine göre değil, ülkenin iç ve dış konulardaki siyasetine göre farklılaşmalıydı. İttihatçı basın da özellikle Osmanlı milletleri arasındaki eşitliğe dikkat çekmiş, Kanun-ı Esasi'nin Osmanlı'nın tüm unsurları için olduğunu ve bu nedenle de bir unsura diğerinden daha fazla hak verilemeyeceğini yazmıştı.⁸² Bu yüzden İttihatçı basın bu programı, Rumların var olan ayrıcalıklarını daha da arttırarak adeta Patrikhanenin *hükümet içinde hükümet* olmak istemesine yeterli bir delil olarak görmekteydi.⁸³

Nitekim seçimlerde Patrikhane adeta Rumların siyasal önderliğini yapmıştı. Patrikhaneden bağımsız olarak çalışan İstanbul Örgütü de

⁷⁸ “Mebus Namzedi Albertrika Efendi'nin Programı”, *Ahenk*, No: 3731, 17 Teşrinievvel 1908, s. 1-2.

⁷⁹ Fevzi Demir, “II. Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı'nda Müslüman Unsurların Temsiline İlişkin Sorunlar”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. 3, K. 3, Ankara, 2002, s. 1761-1777.

⁸⁰ Hüseyin C. Yalçın, “Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918”, *Fikir Hareketleri*, Tefrika No: 15, Yıl: 2, C. 4, S. 85, (6 Temmuz 1935), s. 102.

⁸¹ Bk. “Rumların Programı”, *Sabah*, No: 6803, 20 Ağustos 1324, s. 3.

⁸² Hüseyin Cahit, “Rumların Programı”, *Tanin*, No: 34, 21 Ağustos 1324, s. 1.

⁸³ y.a.g.m., s. 1.

seçimler nedeniyle Patrikhane ile birlikte hareket etmişti. İstanbul Örgütü, Rumların seçimle ilgili çalışmalarını organize ederek, mecliste olabildiğince çok Rum temsilini sağlama amaçlı, “Helen Politik Birliği” adıyla bir çalışma komitesi de kurmuştu. Bu birliğin amaçları arasında şunlar yer almaktaydı:

“Anayasal düzenin güçlendirilmesi ve anayasal hak ve özgürlüklere riayet edilmesi, farklı etnik ve dini topluluklar arasında barışçıl ilişkilerin tesis edilmesi, uluslararası alanda ve özellikle de Osmanlı ve Yunan Krallığı arasında barışçı ilişkilerin ve iş birliğinin savunulması birey ve cemaatlerin dini ve kültürel hak ve imtiyazlarına saygı duyulması.”⁸⁴

Patrik ile İstanbul örgütünün, seçimler boyunca organize bir çalışma içinde olması Türkçe basın da dikkatini çekmiş, karşı bir cevap olarak, Türk ve Müslüman seçmen bilinçlendirilmeye çalışılmıştı.⁸⁵ Seçimler boyunca Rumca ve Türkçe basın sürekli olarak, sütunlarına seçimlere hile karıştırıldığına dair haberlere yer vermişlerdi. Örneğin Rumca basın seçimlerde, Rum nüfus oranlarının az gösterildiğini iddia etmişti.⁸⁶ Her iki basında bu haberlerden yola çıkarak birbirlerini vatanperverlik noktasında eleştirmişlerdi. Özellikle Rumca basından Prodos ve Tanin’in arası seçimler boyunca hep açık olacaktı.⁸⁷ Gazeteler arasındaki sürtüşmeye dikkat çeken Sabah gazetesi, Rumca basınının sürekli olarak geçmişi hatırlatarak, seçimler sırasında iki milleti birbirine düşürecek bir dil kullanılmasını eleştirmişti. Sabah ayrıca mebus seçilecek Rumların, Müslüman arkadaşlarıyla birlikte vatanın menfaatini sağlamak için Meclis-i Mebusan’da beraber çalışmaları gerektiğini yazmıştı.⁸⁸

⁸⁴ Politikos Syndesmos-PB: Helen Politik Birliği; bk. Katerina Boura, “II. Meşrutiyet Döneminde Mebus Seçimleri, Rum Mebuslar (1908-1918)”, (Çev: Yorgo Benlisoy), *Toplumsal Tarih*, S. 56, Ağustos 1998, s. 24-27; Faruk Ilıkan, “Meclis-i Mebusân-ı Osmani Rum A’zâsının Siyasi Programı”, *Tarih ve Toplum*, S. 118, Ekim 1993, s. 198-200.

⁸⁵ Hüseyin Cahit, “İntihabat Meseleleri”, *Tanin*, No: 58, 14 Eylül 1324, s. 1; Hüseyin Cahit, “Millet-i Hâkime”, *Tanin*, No: 97, 7 Kasım 1908, s. 1; Hüseyin Cahit, “İntihabata Dikkat Ediniz!”, *Tanin*, No: 60, 16 Eylül 1324, s. 1.

⁸⁶ Feroz Ahmad, “İttihatçıların Osmanlı İmparatorluğundaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri (1908-1914)”, *İttihatçılıktan Kemalizme*, (Çev: Fatmagül Berktaş), İstanbul, 1996, s. 112-174; *Tanin*, 14 Teşrinievvel 1324.

⁸⁷ Hüseyin Cahit, “İntihaba Dikkat Ediniz”, *Tanin*, No: 60, 16 Eylül 1324, s. 1; “Rumların Nümayişi”, *Sabah*, No. 6882, 9 Teşrinisani 1324, s. 1.

⁸⁸ “Rumca Refikimiz ve Tadili Lisan”, *Sabah*, No. 6904, 1 Kânunuevvel 1324, s. 3.

Seçimler sırasında, İttihat ve Terakki'nin sayısı pek de fazla olmayan İttihatçı Rumların desteklenmesi yönündeki telkinlerinin başarısızlığa uğraması, Girit sorununun yeniden alevlenmesi, Rumların gayrimüslim seçmenlerin sayılarının Osmanlı yöneticileri tarafından düşük tutulduğu şeklindeki şikâyetleri, İttihat ve Terakki ve Rum cemaati arasındaki gerginliği daha da arttırmıştı.⁸⁹

Rumlar, seçimlerle ilgili şikâyetlerini patrikhaneye gönderdikleri telgraflarla da ortaya koymaya çalışmışlardı.⁹⁰ Bu süreçte Rum Patriği de Dâhiliye Nâzırı ile görüşerek, Rumların seçimler sırasındaki şikâyetlerini iletmışti. Patrik özellikle Yanya vilayetindeki Rumların sayısının 25 bin civarında olduğunu ispata çalışmıştı.⁹¹ Rum Patrik Yovakim daha sonra tekrar seçimlerle ilgili olarak Sadrazam Kâmil Paşayı ziyaret etmiş ve seçimlerde Rumlara karşı haksızlıklar yapıldığına dair bir de takrir vermişti. Patrik aynı zamanda dış basına da röportajlar vermiş Türk idaresine karşı sert bir eleştiride bulunmuş ve Rumların mazilerini unutmayacağı uyarısında bulunmuştu.⁹² Ayrıca Patrik Yovakim isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda istifa edeceğini ve Rumların seçimlere katılmayacağı tehdidinde de bulunmuştu. Sadrazam Kâmil Paşa ise Patriğin ileri sürdüğü iddiaların araştırıldığını, fakat bu iddiaların doğru olmadığını Patrikhaneye bildirmişti.⁹³

Rumların gerek Patrikhaneye ve gerekse Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgraflarda en çok şikâyet ettikleri konu; seçim kanunuydu. Seçim kanunu ile ilgili bu kadar çok şikâyet gelmesi, İttihatçı basını da harekete geçirmiş ve kanunun lehinde haberler yaparak, kanunun cemaat farkı gözetmediği noktasına vurgu yapmışlardı.⁹⁴ Rum basınının seçimler sırasında sıkça kullandığı var olan imtiyazlarının korunması

⁸⁹ "Rum Matbuatı", *Tanin*, No: 91, 1 Kasım 1908, s. 3-4; "Ne Kadar Rum Var?", *Sabah*, 11 Teşrinisani 1324; Boura, a.g.m., s. 23.

⁹⁰ "Rum Gazetelerinin Mesleği", *Sabah*, No: 6854, 23 Ekim 1908, s. 3-4.

⁹¹ "Rum Patriğinin Teşebbüsâtı", *Tanin*, No: 96, 24 Teşrinievvel 1324.

⁹² "Rumlar ve Müslümanlar ve Rum Patriği", *Tanin*, No: 22, 9 Ağustos 1324, s. 1.

⁹³ "Babıali ve Rum Patriği", *Tanin*, No: 86, 12 Teşrinievvel 1324, s. 7; "Konstantinopolis Gazetesinden", *Sabah*, No: 6854, 23 Ekim 1908, s. 4.

⁹⁴ Hüseyin Cahit, "İntihabatta Gayrimüslim Unsurlar", *Tanin*, No: 87, 13 Teşrinievvel 1324, s. 1.

konusu ise İttihatçı basın tarafından *şımarıklık* olarak değerlendirilmişti.⁹⁵

Patrikhane ise seçimler sırasında özellikle iki seçim bölgesinden gelen şikâyetleri Avrupalı devletlere iletmışti. Bu şikâyete neden olan seçim bölgelerinden biri Yanya diğeri ise Kırkkilise seçimleriydi. İttihatçı basın, Patrikhanenin bu seçimleri Avrupa devletlerine şikâyet etmesini eleştirmiş ve Patrikhanenin Rum cemaatinin başı olmakla birlikte aynı zamanda Osmanlı tabiiyetinde olduğunu hatırlatmışti.⁹⁶ Patrikhanenin şikâyetleri üzerine; Sadrazam Kâmil Paşa'nın, anayasa güvencesi altında olan imtiyazlara kimsenin dokunamayacağına yönelik beyanatı ortalığı biraz olsun yatıştırmışti.⁹⁷

Bir yandan bu gelişmeler olurken bir yandan da İttihat ve Terakki, seçimlerde başarı kazanabilmek ve mecliste çoğunluğu elde edebilmek için gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı bölgelerde, kendi adaylarını seçtirmeye çalışmış, bu amaçla etnik ve dini unsurların temsilcileriyle görüşmeler yapmışti.⁹⁸ Örneğin İttihat ve Terakki, Rumlarla anlaşmak için cemiyetten Fazlı Bey'i, Rum Patrik Yovakim ile 1908 Ekim ayı başlarında görüşmeye göndermişti. Bu görüşme sonrası patrik, Rum milletinin anayasayı büyük bir sevinçle karşıladığını yönünde bir basın açıklaması yapmışti.⁹⁹

Rumca basın ise Patrikhane ve İttihat ve Terakki arasındaki mebus sayısı ve seçilecek mebus ismiyle ilgili anlaşma girişimlerine olumsuz bakmış ve böyle bir anlaşmaya varılamayacağını, çünkü Patrikhanenin var olan imtiyazlarından ve haklarından vazgeçmeyi düşünmediğini yazmışti. Özellikle Prodos gazetesi seçimlerde İttihat ve Terakki'nin seçimi kazanabilmek için uyguladığı siyasetin, Rumların aleyhine olduğunu, İttihat ve Terakki'nin anlaşma çağırısına güvenilmemesini ve İttihat ve Terakki'nin bu anlaşma için de geç kaldığını yazmışti. Prodos

⁹⁵ Hüseyin Cahit, "Rum Matbuatı", *Tanin*, No: 88, 14 Teşrinievvel 1324, s. 1.

⁹⁶ Hüseyin Cahit, "İntihabat Meselesi ve Rumlar", *Tanin*, No: 92, 20 Teşrinievvel 1324, s. 1.

⁹⁷ y.a.g.m., s. 1.

⁹⁸ Boura, a.g.m., s. 23; Ahmad, a.g.e., s. 94.

⁹⁹ "Osmanlı Komitesinin Ekümenik Patrikhaneye Verdiği Resmi Beyan", *Kilise Gerçeği*, Yıl: 28, No: 33, 21 Ağustos 1908; "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rum Patrikhanesine Beyanatı", *Sabah*, No: 6856, 25 Ekim 1908, s. 3-4; "Bâb-ı âli ve Rum Patriği", *Tanin*, No: 86, 12 Teşrinievvel 1324, s. 7.

ayrıca yazısında sert bir dil kullanarak, Rumların mazisine ve nüfus oranlarına vurgu yapmış, Rumların ayrıcalıklarını savunmuş ve İttihatçıları eleştirmiş, Rumların var olan hakları içinde “dilencilik etmiyoruz” serzenişinde bulunmuştu.¹⁰⁰ Rumca basın tarafından “ayrıcalıklar” konusunun sürekli olarak gündemde tutulması, İttihat ve Terakki’nin programındaki eşitlik ilkesinin uygulanmaya başlanacağı endişesiydi. Özellikle zorunlu askerlik ve eğitim konusu Rumları oldukça endişelendirmişti. Bu konular Meclise taşındığında da Rumlar için korkulan olmuştu.

Rumların seçimler sırasında İttihat ve Terakki ile anlaşamadıkları diğer önemli konulardan bir diğeri de Rumların İttihat ve Terakki listesinden İstanbul’dan 3 Rum mebus istemeleri, ama İttihat ve Terakki’nin 2 mebus çıkarmalarına izin vermeleriydi. İttihatçı basın Rumların bu isteklerini haklı görmemekteydi. Çünkü İstanbul’daki nüfuslarına bakılırsa İstanbul’dan hiç mebus çıkaramayacaklarını, bu nedenle İttihat ve Terakki ile anlaşmalarının onlar açısından daha kârlı olacağını yazmıştı.¹⁰¹

Seçimlerde haksızlık iddiaları o kadar alevlenmişti ki İstanbullu Rumlar, 21 Kasım 1908’de bir miting düzenlemişlerdi.¹⁰² Rumlar mitingde; “Beyoğlu seçimlerinin feshedilmesi, seçimlerde nüfus tezkeresinin aranmaması¹⁰³ ve seçimlerin süresinin sekiz gün uzatılması” gibi isteklerini dile getirmişlerdi.¹⁰⁴ Rumlar mitinglerde “haklarımız elimizden alınıyor” sloganlarını da sıkça kullanmışlardı.¹⁰⁵ Ayrıca, Rumların mitinglerde taşıdığı pankartların üst kısmında, “yaşasın hürriyet, müsavat” yazarken, pankartların aşağısında ise “yaşasın Yunan kralı” yazmaktaydı. Rumların ellerinde Yunan bayraklarını taşımaları,

¹⁰⁰ Hüseyin Cahit, “Rum Matbuatı”, *Tanin*, No: 88, 14 Teşrinievvel 1324, s. 1.

¹⁰¹ “Dersaadet Rum Mebusları”, *Tercüman-ı Hakikat*, No. 9949, 8 Kanunuevvel 1908, s. 1.

¹⁰² “Rumların Nümayişi”, *Sabah*, No: 6882, 22 Kasım 1908, s. 2; “Resolution of the First Meeting of the Citizens from Shtip, Held on September 13th, 1908, Protesting Against Malpractices during the Elections to the Ottoman Parliament”, *Macedonia Documents and Material, Bulgarian Academy of Science, Sofya*, 1978, s. 561-566.

¹⁰³ Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, Boxtton, 1986, s. 168-169.

¹⁰⁴ *Sabah*, No: 6895, 22 Teşrinisani 1324.

¹⁰⁵ “Rumların Nümayişi”, *Sabah*, No. 6882, 9 Teşrinisani 1324, s. 1.

Türkçe basın tarafından şiddetle eleştirilmişti. Türkçe basın, Rumların bu tutumunu Osmanlılık için değil Yunanlılık için çalışmak olarak değerlendirmişlerdi.¹⁰⁶ Türkçe basın ayrıca Rumları uyararak, bu tutumlarının kendilerine zarar vereceğini de yazmıştı.¹⁰⁷

Rumların gerek Patrikhane yoluyla gerekse miting ve protesto yoluyla seçimlerde oynadıkları aktif tutumları onların eskiden beri kendi cemaatleri içinde seçim sistemine alışık olmasından kaynaklanmaktaydı. İttihatçı basın da bu durumdan ders çıkarmış ve Müslüman seçmeni daha da bilinçlendirmeye çalışmıştı.¹⁰⁸ Örneğin Tanin'den Hüseyin Cahit, "ittihâd kuvvettir, nifâk ise mağlûbiyettir" diyerek, Müslümanları seçimlerde ortak hareket etmeye çağırmış ve aksi takdirde bütün İstanbul mebuslarının Rum Patrikhanesine bağlı olacağı uyarısında bulunmuştu.¹⁰⁹

Rumlar daha sonra mitinglerle ortaya koydukları bu istekleri bildirmek ve seçimlerin iptaline yönelik olarak oluşturdukları bir heyeti sadrazama göndermişlerdi. Çünkü Rumlar seçimler sırasında seçim kanununa göre istedikleri sayıda Rum mebus çıkaramayacakları endişesi içine girmişlerdi. Sadrazam Kâmil Paşa ise yaptığı açıklamada seçimlerin kanuna uygun olduğunu, bu nedenle iptal edilemeyeceğini bildirmişti.¹¹⁰ Daha sonra Rum cemaati İttihat ve Terakki ile anlaşmaya karar vermiş ve İttihat ve Terakki ile yapılan ikinci görüşme sonunda Ekim 1908'de bir uzlaşma sağlanmıştı.¹¹¹

Bu antlaşmaya göre İstanbul'dan 4 Müslüman, 3 Rum seçilecekti. Bu sayı daha sonra 2'ye düşecekti. Bunun yanında taşrada yaşanan seçimle

¹⁰⁶ "Rum Vatandaşlarımız", *Sabah*, No: 6895, 22 Teşrinisani 1324; "İntihabat ve Yunanlılar", *İttihat ve Terakki*, No: 41, 28 Teşrinievvel 1324, s. 2; "İntihabat ve Rumlar, Rum İntihabı ve Yunanistan", *İttihat ve Terakki*, No: 61, 20 Teşrinisani 1324, s. 1-2.

¹⁰⁷ Hüseyin Cahit, "Rumların Mesleği", *Tanin*, No: 114, 11 Teşrinisani 1324, s. 1.

¹⁰⁸ Hüseyin Cahit, "İntihabat Meselesi", *Tanin*, No: 58, 14 Eylül 1324, s. 1.

¹⁰⁹ Hüseyin Cahit, "İntihabat Entrikaları", *Tanin*, No: 129, 26 Teşrinisani 1324, s. 1.

¹¹⁰ *Sabah*, No: 6895, 22 Teşrinisani 1324.

¹¹¹ "Rumca Gazetelerden", *Sabah*, No: 6860, 31 Ekim 1908, s. 4; *Servet-i Fünun*, No: 161, 24 Kasım 1908; *Servet-i Fünun*, No: 175, 10 Aralık 1908; "Ermeni Patrik-i Sabık İzmirliyan Efendi", *Sabah*, No: 6797, 14 Ağustos 1324, s. 1; "İzmirliyan Efendi", *Şurayı Ümmet*, No: 140-43, 4 Teşrinisani 1324, s. 6; "İzmirliyan Efendi", *Şurayı Ümmet*, No: 140-55, 16 Teşrinisani 1324, s. 6.

ilgili diğer sorunlar da giderilmeye çalışılacaktı.¹¹² Fakat İttihat ve Terakki ve Patrikhane temsilcileri arasındaki bu anlaşma fazla uzun sürmemişti.¹¹³ Seçimler konusundaki bu uzlaşmanın bozulması, Rum ve İttihatçı basın arasında büyük bir polemğin de başlamasına neden olacaktı.¹¹⁴ İşte tam bu sırada Ermeni ve Rumlar arasında zaman zaman ittifak kurmaya yönelik teşebbüs hareketleri de basına yansımaya başlamıştı.¹¹⁵ Öncelikle ilk teklif Ermeni Patrikhanesinden gelmiş ve bu ilk görüşmede seçim ve seçim kanunu gündeme gelmişti.¹¹⁶

Seçimlerle ilgili şikâyetlerin yoğunlaşması üzerine Rum Patrik Yovakim ikinci kez bu konudaki şikâyetleri Dâhiliye Nazırına iletmışti. Fakat Rum Patriğinin, Dâhiliye Nazırı ile görüşmesinden olumlu bir sonuç çıkmamıştı.¹¹⁷ Bunun üzerine Rumlar, Ermenilerle görüşmeye yeniden başlamışlardı. Bu sefer de Rum ve Ermeni önderler, seçimlerle ilgili şikâyetlerini bildirmek üzere bir heyet oluşturup, hükümete göndermişlerdi.¹¹⁸

Bu ortamdan faydalanmak isteyen Ahrar Fırkası da Patrikhaneye bir heyet göndermiş ve Patrikhane ile seçimlerde ortak hareket etmek için anlaşmaya çalışmıştı.¹¹⁹ Patrikhane, Ahrar Fırkasının programını kendi programına daha uygun bulsa da siyasi çıkarları nedeniyle bundan vazgeçmişti.¹²⁰ Ahrar ise aday göstermediği yerlerde Rum adayları destekleyeceğini açıklamıştı.¹²¹ Rum Patrikhanesinin İstanbul'dan 3 mebus çıkarmak istemesi ve Ahrar Fırkası ile iş birliğine yönelmesi,

¹¹² "Rumca Gazetelerden", *Sabah*, No: 6860, 31 Ekim 1324, s. 4.

¹¹³ "Rum ve Ermeni Patrikhaneleri", *Şurayı Ümmet*, No: 25, 30 Ekim 1908, s. 7; "İntihabat", *Şurayı Ümmet*, No: 28, 2 Kasım 1908, s. 2.

¹¹⁴ "İntihabat ve Patrikhane", *Şurayı Ümmet*, No: 30, 4 Kasım 1908, s. 4; Hüseyin Cahit, "İntihabat Meselesi ve Rumlar", *Tanin*, No: 92, 2 Kasım 1908, s. 1.

¹¹⁵ *Servet-i Fünun*, No: 139, 30 Ekim 1908.

¹¹⁶ "Rum ve Ermeni Patrikhaneleri", *Şurayı Ümmet*, No: 25, 30 Ekim 1908, s. 7.

¹¹⁷ "Rum Patriğinin Teşebbüsâtı", *Tanin*, No: 96, 6 Kasım 1908, s. 3; "İntihabat Meselesi", *Sabah*, No: 6866, 6 Kasım 1908, s. 4.

¹¹⁸ "Rum ve Ermeni Cemaatleri tarafından Makam-ı Sadarete Verilen Arzuhalin suretidir", *Tanin*, No: 101, 11 Teşrinisani 1908, s. 3.

¹¹⁹ "Osmanlı Ahrar Fırkası'nın Beyanatı", *Sabah*, No: 6874, 14 Kasım 1908, s. 2.

¹²⁰ "Ahrar Fırkası ve Patrikhane", *Şurayı Ümmet*, No: 41, 15 Kasım 1908, s. 6; "Teşebbüs-ü Şahsi ve Âdem-i Merkeziyet Hakkında", *Tanin*, 9 Mart 1909, s. 1.

¹²¹ Akşin, *a.g.e.*, s. 555; Kansu, *a.g.e.*, s. 297.

İttihat ve Terakki tarafından hoş karşılanmamıştı.¹²² İttihatçı basın ise Rum Patrikhanesinin Ahrar ile anlaşmaya çalışmasını, Ahrar'ın âdemi merkezîyet politikasını takip etmesinden kaynaklandığını yazmıştı.¹²³

Rumların seçimlerle ilgili çalışmaları hızla sürerken Hüseyin Cahit, "Millet-i Hâkime" başlıklı bir yazı yazarak, duruma yeni bir boyut kazandırmıştı. Bu yazıda, Türklerin imparatorluğun içerisinde bir *milleti hâkime* olduğunu vurgulamış, Müslüman ve Türklerin ülkede gerçek çoğunluğa sahip olduğunu ifade etmişti. Cahit her ne kadar *bu vatan Türk'tür ve Türk kalacaktır* diye yazsa da bu devletin *Osmanlı namı altında birleşeceğinin* de altını çizmekten geri durmamıştı.¹²⁴ Hüseyin Cahit ayrıca seçimlerde Türk ve Müslüman seçmeni bilinçlendirmek ve oylarının parçalanmaması için benzer yazılarına devam etmişti. İttihatçı basınının bu tavrı; Rumca basından Neologos'un tepkisini çekmiş, bu nedenle Neologos da Tanin'i ve Hüseyin Cahit'i hedef alan yazılar kaleme almıştı.¹²⁵

Rumların seçimlere ilişkin itirazları, sadece İstanbul ile sınırlı olmamıştı. Rumlar birçok yerde itirazlarını sürdürmüşlerdi. Gayrimüslimler bazı vilayetlerde seçim şubelerinde köylerin birbirlerine yakınlığının dikkate alınmadığına dair Dahiliye Nezaretine şikâyetle bulunmuşlardı. Dâhiliye Nezareti bu şikâyetlerin doğruluğuna dair vilayetlerden bilgi istemişti. Bazı gayrimüslim mebus adayları da seçildikleri halde seçimlerinin iptal edilmesini protesto etmişler ve şikâyetlerini Dâhiliye Nezaretine iletmışlerdi. Örneğin bir itiraz dilekçesinde şunlar yer almıştı:

"Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine, Niğde intihâbâtı gibi bâzîçe-i itiraz olmuş bir intihâb farz edilemez birinci ve ikinci defa meb'ûs intihâb edildiğim halde muvaffakiyetimi çekemeyen bazı câhillerin kendisini intihâb ettirmek emeliyle vâki' olan ilkââtı mutasarrıflıkça tervîc edilerek ikinci intihâb dahi

¹²² Hüseyin C. Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918", *Fikir Hareketleri*, Tefrika No: 14, Yıl: 2, C. 4, S. 84, (30 Mayıs 1935), s. 85.

¹²³ Hüseyin Cahit, "İntihâbât Entrikaları", *Tanin*, No: 129, 26 Teşrinisani 1324, s. 1.

¹²⁴ Hüseyin Cahit, "Millet-i Hâkime", *Tanin*, 30 Teşrinievvel 1324, s. 1.

¹²⁵ Hüseyin Cahit, "Rum Matbuatı", *Tanin*, No: 100, 10 Kasım 1908, s. 1; "Rum Matbuatı", *Tanin*, No: 113, 13 Kasım 1908, s. 3; *Tanin*, 15 Teşrinisani 1324; "Rum Matbuatı ve İttihat ve Terakki", *Tercümanı Hakikat*, 21 Şubat 1324, s. 2; Hüseyin C. Yalçın, "Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918", *Fikir Hareketleri*, Tefrika No: 20, Yıl: 2, C. 4, S. 90, (13 Temmuz 1935), s. 181-182.

bozulmuştur. Ayakları altına alınan Kânûn-i Esâsî'nin hukûk-ı milletin hakk-ı sarîhin muhâfazası için mutasarrıflığa teblîgât-ı mü'essire icrâ buyurulması ma'rûz ve müsterhamdır, fermân."¹²⁶

Özellikle gayrimüslim ahalinin yoğun olarak yaşadığı yerler en çok itirazın ve değişimin yaşandığı yerler olmuştur. Örneğin Limni Sancağı mebusu Mihalaki'nin seçimi gibi.¹²⁷ Mihalaki'nin seçimi öncelikle ilk seçimde gerçekleşmemiştir. İlk seçimde Limni sancağınca gerçekleştirilen mebusan seçimleri öncesinde oy çokluğu ile Bozcaada'lı Vasil Kandi seçilmişti. Vasil Kandi'nin istifası üzerine kanuna uygun şekilde seçimlerin tekrar yenelenmesine karar verilmiş (1 Teşrinisani 1324/14 Kasım 1908) ve yapılan ikinci seçim sonucu kanunuevvelin ikinci salı günü 12 oy ile Yanya Vilayeti ahalisinden ve Bitlis eski vali muavini Mihalaki mebus seçilmişti. Fakat sorunda bundan sonra başlamıştı. Çünkü bu sonuç üzerine ahalden ardı ardına itirazlar yükselmişti. Bu itirazlardan biri de bu şahsın seçilmesinin kanuna aykırı olduğu noktasıydı. İlk olarak yapılan itiraz bu şahsın başka bir vilayet ahalisinden olduğu ve Kanun-i Esasî'nin 72. Maddesi gereğince mebusluğunun uygun olamayacağı ve kendisinin eski memuriyetinden beri gerekli izin tutanağı belgesi olmadığı ve başka vilayetten olduğundan mebusluğu İntihabat Nizamnamesi'nin 17. Maddesine muhalif olduğu şeklindeydi. Bu nedenle seçilmesine rağmen durumu meçhul olan Mihalaki'nin durumunun aydınlığa kavuşması ve Mihalaki'nin Limni vatandaşlığına nakledilmesi için gayrimüslim ahali mutasarrıflığa müracaat etmişti.¹²⁸

Mihalaki'nin seçim süreci hem karmaşık hem de oldukça tepkileri üzerine çeken bir seçim olmuştur. Mihalaki'ye karşı Dahiliye Nezaretine gönderilen şikâyet mektupları ve telgrafları oldukça uzun ve teferruatlıydı. Limni halkının ortaklaşa gönderdiği itirazlarda Mihalaki'nin bütün geçmişi ortaya serilmiş, böyle bir kişinin meclise mebus diye alınmasının doğru olmadığı vurgulanmıştı. Mihalaki hakkında telgraf ve mektupların ilgili mercilere ulaşması üzerine bu konu incelemeye alınmıştı. Limni Valisi Ekrem Bey tarafından 19 Aralık 1910 tarihli Dahiliye Nezaretine gönderilen bir telgrafta Vali durumu

¹²⁶ Ticâret Mahkemesi Reisi Nevşehirli Anazyası (Atanya!). BOA. DH.MKT. 2654/29. Tarih: 1326.L.16; BOA, DH.MKT. 2675/7. Tarih: 1326. Za.11.

¹²⁷ BOA, DH.MKT. 2701/70. Tarih: 1326.Z.14; BOA, DH.MKT. 2689/92. Tarih: 1326.Za.29

¹²⁸ Meclis-i Mebusan Riyaset-i Canib-i Alisine. İmzalar: GM isimleri. Cezayir-i Bahri Sefid Meb'usu. TBMM Arşivi. Mihalaki Efendi; Limni, Cezayir-i Bahri Sefid: No: 67.

tekrar analiz etmişti. Vali, Limni halkının 15 Aralık 1908 tarihli telgrafında Limni'den seçilen Mihalaki'nin seçimine itirazı üzerine Limni mutasarrıflığı tarafından soruşturma yapıldığı ve Heyet-i Teftişîye'nin de seçimlerin yeniden yapılması kararına vardığını bildirmişti. Bunun üzerine tekrar seçim yapılmış ve Limni mebusluğuna çoğunluk oyuyla tekrar Mihalaki seçilmişti. Vali, Dahiliye Nezaretine durum ve sonuç hakkında izahat vererek sonucun bundan ibaret olduğunu belirtmişti.¹²⁹

Meclis-i Mebusan riyasetine gönderilen bir şikâyet mektubunda Mihalaki ile ilgili birçok bilgi yer almış ve neden Mihalaki'nin istenmediği açıkça ortaya konmuştu. Mektupta öncelikle Mihalaki'nin Cezayir Bahr-i Sefid eski valisi merhum Abidin Paşa'nın bahçıvanının oğlu olduğu, paşa sayesinde devr-i istibdatta Limni mutasarrıflık muavinliğine tayin olduğu, memuriyeti sırasında köylerinde Hristiyan halkına kanun haricinde çeşitli telkinlerde bulunduğu, hatta vali tahsildarları tarafından hakkında şikâyetler olduğu, her nasılsa bu şikâyetlerin devr-i istibdatta Abidin Paşa'nın sayesinde hasıraltı olduğu belirtilmişti. Mektupta bu şahsın aynı zamanda ahlak dışı ilişkilerine de ayrıntılarıyla yer verilmişti. Şöyle ki: Mihalaki'nin hizmetçilerinden iki defa çocuk düşürtüp denize ve köpeklere yedirdiği de iddia edilmişti. Mektupta ayrıca halkın bu kişiye karşı olan nefreti de dile getirilmiş ve bu zatın halka etmiş olduğu gaddarlıklar, fenalıklar öyle bir noktaya çıkmıştır ki halk galeyana gelip kendisini tam katledecekleri zaman, Mihalaki mukaddes olan bir türbe-i şerife saklanmış, her nasılsa oradan Dersaadet'e firar etmişti. Ahali bu konunun aynı zamanda zabıtlara da geçtiğini ve soruşturulması gerektiğini de ihtar etmişti. Mihalaki seçim öncesi tekrar livaya gitmiş ve burada evlenmiş ve mebus seçimleri sırasında (1 Teşrinisani 1324/14 Kasım 1908) metropolit Tunadiüz (!) ve Rum cemaatinden tüccarlardan ve ahaliden önde gelenlerin desteğiyle seçimlere dahil olmuş ve ekseriyetle kazanmıştı. Mektupta ayrıca Mihalaki'nin devr-i istibdatta dört sene zarfında çok para kazandığı bu kadar paraya sahip olmasının da legal yoldan olmadığı örneklenmiş ve hanesinde üç dört yüz liralık halı ve çeşitli eşyaların mevcut olduğu da vurgulanmış ayrıca bu konunun da incelenmesi istenmişti. Mektubun sonunda ahali; "böyle bir müstebitin, mürtekibin milletvekili olmasına hangi sahib-i vicdan kabul eder" diye şikâyetlerini tekrar iletmişlerdi. Bu

¹²⁹ Telgrafname: Adet: 268. 6 Kanunuevvel 326 Vali Ekrem, *TBMM Arşivi*.

arada mektup bazı konulara da değinmişti. Çünkü Mihalaki'ye yönelik seçim sonuçlarına daha önce de itiraz edildiği; ama Heyet-i Teftişiyeye verilen ihbarnamelerin yüzüstü durduğu özellikle belirtilmişti. Ahali daha sonra Mihalaki'nin böyle bir geçmişe rağmen ve ispatlı delillere rağmen mebusluğunun kanunen olamayacağını da tabii olduğunu, bu nedenle bu durumun Meclis-i Mebusan tarafından da tetkik edilerek "böyle müstebit ve mürtekipten vatanımızı muhafazasını adalet namına olarak ihbar-ı keyfiyyet eylerim" diyerek mektup sonlanmıştı.¹³⁰

Limni sancağındaki seçimlerin kanuna uygun sonuçlanmadığı ile ilgili Dahiliye Nezaretine yapılan şikayetler üzerine vilayetten tekrar bilgi istenmişti. Bunun üzerine vilayetten iletilen mektupta seçimlerin ilkinde kazanan ismin istifa etmesi üzerine ikinci kez seçim yapılmasına karar verilmiş ve ikinci seçimler yapılmıştı.¹³¹

Seçimlerden sonra seçim heyeti ile birlikte 15 Aralık 1908 tarihinde seçmen sandıkları açılmış ve iki aday arasından Mihalaki 12 oy alarak rakibini 1 oy farkla geçmiş ve seçimi kazanmıştı.¹³² Cezayir-i Bahri Sefid Valisi 30 Aralık 1908 tarihinde Dahiliye Nezaretine tekrar bilgi vermişti. Vali telgrafında ikinci seçim sonucunda oy çokluğu ile seçilen Mihalaki'ye teftiş heyeti tarafından mazbatasının takdim edildiğini bildirmişti.¹³³ Dahiliye Nezareti olayı tekrar tetkik ve teyit etmişti.¹³⁴

¹³⁰ Meclis-i Mebusan Riyaset-i Canib-i Alisine. 15 Kanunuevvel 1324 Cezayir Bahr-i Sefid Vilayetine bağlı Limni Sancağı ahalisinden. (Mühür). *TBMM Arşivi*.

¹³¹ *BOA. DH.MKT.* Aded: 3827. Huzur-u Ali-yi Hazret-i Sadaretpenahiye. Nazır-ı Umur-u Dahiliye 29 Zilhicce 326 ve 10 Kanunuevvel 324. İmza.

¹³² Sabık Bitlis Vali Muavini Mihalaki Ef.

Yorgi Kalidi Ef.

Rey

11

Merkez Livadan: 6

/

Bozcaada Kazasından: 2

/

İmroz Kazasından: 4

11

Toplam: 12

İmzalar 2 Kanunuevvel 324 Heyet-i Teftiş-i Reisi

İmzalar: İşbu suret aslına mutabıktır. 3 Kanunuevvel 324.

¹³³ Cezayir Bahr- Sefid Vilayet- Mektubi Kalemi: Aded: 290. Dahiliye Nezaret-i Celilesine. Cezayir-i Bahri Sefid Valisi (mühür). 7 Zilhicce 326 ve 17 Kanunuevvel 324. *TBMM Arşivi*.

¹³⁴ Bab-ı Ali Dahiliye Nezareti, Mektubi Kalemi: Aded: 18. Meclis-i Mebusan Riyaset-i Alisine. Nazır-ı Umur-u Dahiliye 14 Zilhicce 326 v3 25 Kanunuevvel 324. imza." *TBMM Arşivi*.

Mihalaki en nihayetinde Osmanlı Meclis-i Mebusanına girmeyi başarmıştı: “Cezayir-i Bahri Sefid Meb’usu Mihalaki Efendi” olarak.¹³⁵

Rumların İstanbul’dan sonra en çok itirazlarının yükseldiği yerlerden biri diğeri de İzmir olmuştur.¹³⁶ Rumlar, İzmir’de de İstanbul’da olduğu gibi teşkilatlı bir şekilde hareket etmişler, mebus adayları programlarını hazırlamışlar, mebus adaylarını görüşlerini, konuşmalarla, el ilanlarıyla ve afişlerle seçmenlerine duyurmuşlardı.¹³⁷ Rumların İzmir’deki adayları arasında ise en çok ses getiren isim Karolidi olmuştur. Çünkü Karolidi Atina Darülfünun’da öğretmen ve Yunan tebaasından olması tartışma konusu olmuştur.¹³⁸ Karolidi seçimler sırasında Rum cemaatine, önce metropolithanenin büyük salonunda sonra da İdadi mektebinde birer konferans vererek seçim çalışmalarına başlamıştı.¹³⁹

Fakat İttihat ve Terakki, Karolidi’nin seçim kanununa aykırı olarak *yabancı devlet vatandaşlığında* olduğunu ileri sürerek adaylığına karşı çıkmıştı.¹⁴⁰ Karolidi’nin seçilememesi üzerine bu sefer de Rumlar seçimi protesto etmişlerdi.¹⁴¹ İzmir ve Aydın basını yaşanan bu nümayişleri *Yunan sermayeli* Rumca basının kışkırtıcı söylemlerinden kaynaklı olduğunu iddia ederek eleştirmiş ve bu konudaki teessüflerini dile getirmişlerdi. Metropolithane önüne asker gönderilmesiyle ortam iyice gerginleşmişti. Daha sonra Karolidi’nin mebus seçilmesi ile gösteriler de

¹³⁵ Osmanlı Meclisi Mebusanı, S. No: 67, D. 1, İntihap Dairesi: Limmi; Mebusun İsmi, Mihalaki Efendi. Babasının Adı: Doğduğu Yer ve Tarihi: Yanya. Tahsil Durumu: Rum Mektebi. İntihaptan Evvel Bulunduğu İş veya Memuriyeti: Bitlis Vali Muavini. Mazbatasını: Rey Adedi: 12. Tarihi: 12 Kanunuevvel 1324. Mecliste Tasdik Tarihi: 18 Kanunuevvel 1324. Ayrılış Tarihi: 5 Kanunusani 1327. Not: Rusimat bu ... katipliğini yapmıştır. Vazifesi: Cezayir-i Bahri Sefid Meb’usu. *TBMM Arşivi. Mihalaki Efendi; Limmi, Cezayir-i Bahri Sefid: No: 67.*

¹³⁶ Sabahattin Çağın, “1908 İzmir Seçimlerinde Azınlıkların Tutumu”, *Türk Yurdu*, No: 36 (382), C. 10, Ağustos 1990, s. 40-46.

¹³⁷ Sevinçli, a.g.m., s. 15.

¹³⁸ Bk. Nikolaidis ve Organosis, *a.g.e.*, s. 17; M. Kâmil Dursun, *İzmir Hatıraları*, İzmir, 1994, s. 49.

¹³⁹ *İttihat*, 10 Teşrinievvvel 1908; *İttihat*, 18 Teşrinievvvel 1908.

¹⁴⁰ Fevzi Demir, “İzmir Sancağında 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, *CTTAD*, II/4-5 (1995), s. 150; “İzmir İntihabatında Rumların Telaşı”, *Yeni Gazete*, No: 90, 5 Teşrinisani 1324, 18 Teşrinisani 1908, s. 3; “İzmir Mebusu ve Yunan Tabiiyeti”, *Yeni Gazete*, No: 97, 11 Teşrinisani 1324, s. 1.

¹⁴¹ Bk. Bora, a.g.m., s. 300-303.

sona ermişti.¹⁴² Bu olaylar sırasında Rumca basın Karolidi için yoğun bir çalışma içine girmesine rağmen Türkçe basın konuyla çok fazla ilgilenmemiştir. Fakat İzmir basınından İttihat gazetesi *bilinçli Rum seçmene* karşın, Türk seçmenleri bilinçlendirmeye çalışmıştır.¹⁴³ Yine de Türkçe basında da Karolidi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Örneğin Hizmet gazetesi Karolidi'nin Yunanistan'a hizmet ettiği ve "Türkçeyi unutacak kadar Yunanlıştığını" yazmıştır.¹⁴⁴ İzmirli taraftan mebus seçilen Karolidi'nin¹⁴⁵ Osmanlı tebaasından olmadığına dair şikâyetleri değerlendiren Dâhiliye Nezareti, Karolidi ile ilgili inceleme başlatmıştır.¹⁴⁶ Karolidi konusunda Dâhiliye Nezaretine birçok itirazlar da gelmiştir. İtirazlarda yine seçim kanununa aykırı olan tabiiyet konusu ele alınmıştır.¹⁴⁷ Bu tartışmalar Meclis-i Mebusan'ın açılmasından sonra da devam etmiştir.¹⁴⁸ İzmir'de seçimleri kazanan diğer Rum mebus Aristidi Paşa ise İttihatçıların listesinden girerek seçimi kazanan isim olmuştur.¹⁴⁹

Seçimlerde bazen bir mebusun seçilmesine rağmen başka görevlere atanması nedeniyle tekrar seçim yapıldığı da olmuştur. Örneğin Emanuel Emmanuilidis, 22 Şubat 1326 (7 Mart 1911) tarihinde Aydın sancağı mebuslarından Aristidi Paşa'nın¹⁵⁰ meclisi ayan azalığına tayin

¹⁴² "İzmir'de Nümayişler", *Sabah*, No: 6876, 16 Kasım 1908, s. 1; *Ahenk*, No: 3753, 14 Kasım 1908, s. 3; *Hizmet*, No: 2498, 14 Kasım 1908, s. 2; "İzmir Mebusları", *Anadolu*, No: 20, 6 Teşrinisani 1324, s. 1.

¹⁴³ "Bizde İntihabat", *İttihat*, 2 Teşrinisani 1908, s. 1.

¹⁴⁴ Bk. Hüseyin Fehmi, "Tahlil-i Mekâsid", *Hizmet*, No: 2499, 16 Kasım 1908, s. 1.

¹⁴⁵ "Kayseri 1264 doğumlu, Amirgen Darülfünunu, Atina'da darülfünun muallimliği yapmış. Mazbatasının rey adedi: 40. Tarihi: 30 Teşrinievvel 1324. Tasdik tarihi: Kanunuevvel 1324. Ayrılış tarihi: 5 Kanunusani 1327", *TBMM Arşivi*, Pavli Karolidis Efendi, Aydın- İzmir, No: 30, D. 1-2.

¹⁴⁶ Bk. *BOA, DH.İ.UM.* 124-1/63, Tarih: 1326.Za.26

¹⁴⁷ Bu konuda Hariciye Nezareti ile Dâhiliye Nezareti arasındaki telgraflaşmalar için bk: *BOA. Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi.* 2872/10, Tarih: 1326.Za.7; Karolidis'in tabiyeti için Dâhiliye Nezareti ile Meclisi Mebusan Riyaset-i Aliyesi arasındaki bilgi alışverişi için bk: *BOA, DH.İ.UM.* 124-1/53, Tarih: 1326.Za.26.

¹⁴⁸ Bk. *MMZC, D. 1, C. 1, İ. 4,* (10.12.1324), s. 33-34; *MMZC, D. 1, İ. 24, C. 2,* (26 Kânunusani 1324), s. 515-516; *MMZC, D. 1, C. 1, İ. 7,* (18 Kânunuevvel 1324), s. 91-94; *MMZC, D. 1, C. 1, İ. 11,* (31 Kânunuevvel 1324), s. 172-173.

¹⁴⁹ Bk. *BOA. DUİT,* 11/94. Tarih. 1326. Z. 3./ Fi 2 Zilhicce 1326 ve 13 Kânunuevvel 1324.

¹⁵⁰ Mazbatasının rey adedi: 109. Tarihi, 30 Teşrinievvel 1324. Meclisi Mebusan 2. Vekili 25 Nisan 325'de Orman Maadin ve Ziraat Nazırı olmuş ve 30 Kanunuevvel 325'de istifa etmiş ve tekrar reis vekilliği yapmış ve 8 Kanunusani 326'da da Ayan azalığına tayin edilmiştir. *TBMM Arşivi*, Aydın, Aristidi Paşa, No: 25, D. 1.

buyurulmasından dolayı yerine İzmir mebusluğuna seçilmişti.¹⁵¹ İzmir'deki seçimler 3 aday arasından oldukça gergin geçmişti.¹⁵² Rumca basından Tahidramos atmosferi şöyle yorumlamıştı:

“Hakkında çok şey söylenen İzmir'deki seçim hakkında, aynı anda karmakarışık bir mesele ortaya çıkmıştır. Bir yandan, İzmir Metropoliti İliupoleos – Denizli Metropolitiyle birlikte Bay N. Aristovulos'u diğer yandan ise Efes Metropolitiyle Krinis Metropoliti Bay Petridis'i aday göstermişlerdir. Büyük bir söz düellosu başlamıştır. İzmir gazetelerinin bazıları inisiyatifin derece olarak daha yüksek olan Efes Metropolite ait olduğunu desteklemişler, bazı gazeteler ise yönetiminin ilin merkezi yerinde bulunduğu ve daha önceki seçimden de ortaya çıktığı gibi İzmir Metropolit hanesinin maruz kaldığı kuşatma dolayısıyla daha büyük bir mesuliyeti bulunan İzmir'in elinde bulunduğunu savunmuşlardır. Bu üzücü karşıtlıklar Rumlar arasında bir uçurum oluşturmuş ve daha önce kendi adayının seçilmesini öneren komite olaya müdahale etmiş ve Yorgancioğlu Paşanın akrabası olan üçüncü bir aday Bay Emmanuilidis'i önermiştir. Bu olay meseleyi doruğa taşımıştır. Özellikle İzmir Metropolitinin yanında olanlar seçimlere katılmayacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu talihsiz noktaya gelen bu durum, en baştan gerekli olan kontrol baştan yapılmadığı ve uygun olan kişilerin seçilmesi için fikir birliği içinde bulunulmadığı için olmuştur. İki parçaya bölünme ve oluşan çatlaklar ancak üçüncü kişilere yaramaktadır.”¹⁵³

Diğer farklı bir örnek ise Bergama'dan gelmişti. İzmir Bergama'da yapılan seçimlerde Müslüman adayın seçilmesine Rumlar tarafından itiraz gelmişti.¹⁵⁴ Bazı yerlerde ise Rumların seçimlerin sonucunu etkilemek için hileli yollar kullandıkları ileri sürülmüştü. Örneğin Karesi'de Mutasarrıf muavinliği yapan Dimitraki'nin kendisini mebus

¹⁵¹ Kayseri: 1275 doğumlu, Atina'da hukuk okumuş, dava vekili ve gazetecilik yapmış, mazbatasının rey adedi: 177, Tarihi: 22-26 Şubat 1326, Tasdik tarihi, 7 Mart 1327. Ayrılış tarihi, 5 Kanunisani 1327. *TBMM Arşivi*, Dosya: Emanuelidi Efendi, İzmir- Aydın, D. 1-2-3, No: 26.

¹⁵² “İzmir'in Yeni Milletvekilleri”, *Tahidramos*, S. 3847, 4 Mart 1911.

¹⁵³ “İzmir'deki Seçim”, *Tahidramos*, Yıl: 14, S. 3824, 18 Şubat 1911-5 Şubat 1911; Daha sonra, “İzmir meb'ûslarından Aristidi Paşa'nın Meclis-i A'yân azâlılığına tayin olunmasından dolayı inhilâl eden meb'ûsluğa Emanuel Emanuelidi Efendi” seçilmiştir. *BOA, HR. SYS. 49/33*, Tarih: 1329.3.A.

¹⁵⁴ Kansu, *a.g.e.*, s. 301.

seçtirebilmek için zorlamalar yaptığı ve halkın serbest seçim hakkını kötüye kullandığına dair şikâyetler Dâhiliye Nezaretine iletilmişti.¹⁵⁵

Seçimlerle ilgili bir sorun da Serfice'den gelmişti. Dahiliye Nezaretine gönderilen haber de seçimlerin istenilen bir şekilde gerçekleşmediği anlaşılmaktaydı. Manastır valisi mektubunda seçimlerin sonucunun teftiş heyetini ikiye ayırdığını, kimin seçildiğinin tasdik edilemediği bilgisi verilmişti.¹⁵⁶ 1 Kanunusani 1325 (14 Ocak 1910) tarihli mektupta ise kaza teftiş heyeti mazbataları mebusan kanununun 52. Maddesine uygun şekilde tetkik etmiş ve tekrarlanan sayıma göre Kozanlı Haris Vamvaka 50 oy, Serfice Mutasarrıfı Celal Bey: 40 oy ve Petro Vamvaka'ya 1 oy çıkmıştı. Kazanan kişinin Vamvaka olduğu belirtilmişti. Kaza meclis azalarının mühürlerinin bulunduğu bu mektup da ayrıca not düşülerek, "seçimlere yapılan itirazların anlamsız olduğu anlaşılmıştır" diye belirtilmişti.¹⁵⁷

Rumların seçiminde genellikle kıyı şeridi ve adaların ön plana çıkması beraberinde ulaşım ve iletişimin de kısıtlı olması nedeniyle bazı aksaklıklarda yaşanmıştı. Örneğin Midilli ve Sakız adası ve seçimlerinde olduğu gibi. Bu adalara sadece Yunan vapur işletmesi hizmet etmiş ve bu gemilerdeki aksamalar doğal olarak ana karayla olan iletişimi de olumsuz etkilemişti. Sakızlı mebus Çelebidis de aynı sorunları yaşayan ve ayrıca birde sağlık sorunları olduğu için sürekli izin almak zorunda kalan bir mebustu. Çelebidis hakkındaki esas sorun ise bunlardan çok farklı olarak Türkçeyi bilmemesinden de kaynaklanmaktaydı.¹⁵⁸

Rumlar Sakızdan iki aday çıkarmıştı. Bunlar: Mihalaki Çelebidis ve Teodoraka Beydi. Bu iki isim teftiş heyetince de kayıtları ve kabulleri yapılmıştı. Yalnız bu iki kişi de yine Karolidis'te olduğu gibi Yunanistan'da hukuk eğitimi almış ve ana dilleri de Rumcaydı. Bu kişiler ara sıra Osmanlı mahkemelerinde tercüman aracılığıyla vekalet ettikleri de olmuştu. Fakat bu iki aday her ne kadar kendi meramlarını anlatacak

¹⁵⁵ BOA, DH.MKT. 2629/97, Tarih 1326. N. 17/5 Eylül 1324.

¹⁵⁶ TBMM Arşivi, Haris Vamvaka Manastır- Serfice, No: 202, D. 1, (30 Kanunusani 1325).

¹⁵⁷ Doğum yeri ve tarihi: Kozana 1873. Hukuk tahsili yapmış, dava vekilliğinde çalışmış. Mazbatasının rey adedi: 50. Tarihi: 6 Kanunusani 1325. Tasdik tarihi: 16 Şubat 1325. Ayrılış tarihi: 5 Kanunusani 1327. TBMM Arşivi, Haris Vamvaka Manastır- Serfice, No: 202, D. 1, (1 Kanunusani 1325).

¹⁵⁸ TBMM Arşivi, Sakız-Cezayir-i Bahri Sefid, Mihalaki Çelebidis Efendi, No: 71, D. 1.

kadar Türkçe bilseler de Türkçeyi akıcı ve düzgün bir şekilde kullanamadıkları yani Kanun-u Esasi'nin 68. Maddesinde ve İntihap Kanununun 17. Maddesinde “mümkün mertebe değil, her halde Türkçe bilmek” kaydına rağmen ortaya atılmaları da tartışma konusu olmuştu. Bu durum nedeniyle Sakızlılar bu seçimin iptalini talep etmişlerdi. Sakızlı ahalinin mektubunda bu duruma gerekçe olarak gösterdikleri de önemli bir vurguydu. Bu şikayetlerde layıkıyla Türkçe bilmedikleri halde hatta zaruri bir halde dahi “pek iyi demekten başka bir şey söyleyemeyen” bu kişilerin mecliste de “ihtiyarı sükûn” edecekleri ve vatanın ve milletin selameti için Türkçe bilen kişilerin mebus seçilmesi istenmişti.¹⁵⁹ Sonuç olarak Sakız sancağı mebusan seçimi teftiş heyeti Sakız Belediye dairesinde toplanarak mazbataları tasdik etmiş, kimin çoğunluk oyuyla kazandığını anlamak için toplanmışlardı. Oylar açılıp sayılmış ve Mihalaki Çelebidis'in 28 oy; Mihaliç Teodokas'ın ise bir oy olduğu anlaşılmış ve Çelebidis'in kazandığı açıklanmıştı.¹⁶⁰

Yukarda da örneklendiği gibi Rumların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki seçim çalışmaları sırasında yaşanan şikâyetler ve buna mukabil yapılan mitingler İttihatçı basın tarafından Yunanlılık politikası olarak değerlendirilmişti.¹⁶¹

1908 seçimlerine Yunanistan da büyük ilgi göstermişti.¹⁶² Türkçe basın da sık sık Yunan hükümetinin seçimlerde Rum Patrikhanesiyle yakın ilişki içinde olduğunu yazmıştı. Özellikle İzmir basınından Hizmet gazetesi, Karolidi'nin seçimi sırasında Rumların yaptığı nümayişte Yunan konsolosluğunun tahriki olduğunu iddia etmişti.¹⁶³ Bu durum Türkçe basında eleştiri konusu olmuştu.¹⁶⁴ Hatta Sabah gazetesi başyazarı

¹⁵⁹ Sakız kasabasından mukim dava vekili. Fi Teşrinievvel 324. *TBMM Arşivi*, Sakız-Cezayir-i Bahri Sefid, Mihalaki Çelebidis Efendi, No: 71, D. 1.

¹⁶⁰ Fi 10 Mayıs 324 Belediye ve Heyet-i Teftişye Reisi imzaları, İstanbul 1273 doğumlu, Atina'da hukuk okumuş, dava vekilliği yapmış. Mazbatasının rey adedi: 28, tarihi: Teşrinisani 1324. Tasdik tarihi: Kanunuevvel 1324. Ayrılış tarihi: 5 Kanunusani 1327, *TBMM Arşivi*, Sakız-Cezayir-i Bahri Sefid, Mihalaki Çelebidis Efendi, No: 71, D. 1.

¹⁶¹ Hüseyin Cahit, “Rum Patrikhanesi”, *Tanin*, No: 100, 10 Kasım 1908, s. 1.

¹⁶² Richard Clogg, “The Greek Millet in the Ottoman Empire”, Benjamin Braude and Bernard Lewis, *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a plural Society*, Holmes and Meier, The Central Lands, New York, 1982, s. 199-200.

¹⁶³ *Hizmet*, No: 2500, 18 Kasım 1908, s. 3; *İttihat ve Terakki*, No: 41, 10 Teşrinisani 1908, s. 2.

¹⁶⁴ “İntihabat ve Rum Patrikhanesi”, *Hizmet*, No: 2495, 5 Kasım 1908, s. 1.

Dikran Kelekyan, Rum Patrikhanesinin bu tutumuyla *ittihad-ı anasır ideali* dışında hareket ettiğini yazmıştı.¹⁶⁵

1908 seçimleri boyunca bir taraftan Türkçe basın bir taraftan Rumca basın, seçimleri yönlendiren en önemli kamuoyu oluşturma araçları haline gelmişlerdi. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Patrikhane arasındaki 1908 seçimlerindeki bu çekişme örnekleri daha da şiddetlenerek ve çeşitlenerek 1912 seçimlerinde de kendini gösterecekti.¹⁶⁶

Sonuç

1908 seçimleri yasal örgütlenmenin yetersizliği nedeniyle, meclisin mebus sayısı için kaynaklarda farklı rakamlar verilmektedir.¹⁶⁷ Enver Ziya Karal, bu sayıyı 240 olarak verirken; Hüseyin Nail Kubalı, Recai Okandan ve Tarık Z. Tunaya bu sayıyı 275 olarak göstermektedir. Feroz Ahmad ve Rustow ise bu sayıyı 288; Zafer Toprak'ta 226; Fevzi Demir'de 281; Ahmet Bedevi Kuran'da 266; Kenan Olgun ise 281 olarak vermektedir.¹⁶⁸ Bu sayıların farklılık göstermesinin nedeni seçilmiş mebusların İstanbul'dan uzak olması, hastalık, ölüm ve istifalardan kaynaklanmaktadır. Ahmad ve Rustow'a göre 288 mebusun 147'si Türk, 60'ı Arap, 27'si Arnavut, 26'sı Rum,¹⁶⁹ 14'ü Ermeni, 4'ü Yahudi, 9'u Slav'dır.¹⁷⁰ Bu rakamlara baktığımızda gayrimüslim mebusların oranlarının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir.¹⁷¹

II. Meşrutiyet döneminin ilk seçimleri 2 Ağustos 1908 tarihinde başlamış ve 17 Aralık 1908 tarihine kadar sürmüştü.¹⁷² Seçimlerde İttihatçılar ile Rumlar arasındaki mebus aday sayısı ve mebusların

¹⁶⁵ D. K., "Patrikhaneler ve Kabine", *Sabah*, No: 7184, 11 Eylül 1325, 24 Eylül 1909, s. 1.

¹⁶⁶ *Tanin*, No: 1249, 10 Şubat 1327, 23 Şubat 1912.

¹⁶⁷ *Şurayı Ümmet*, No. 68-140, 29 Teşrinisani 1324, 12 Kanunuevvel 1908.

¹⁶⁸ Bk. Hüseyin N. Kubalı, *Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1960, s. 105; Recai G. Okandan, *Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi)*, Birinci Kitap: *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Yıkılışına Kadar*, İstanbul, 1977, s. 269-270; Ahmad; Rustow, a.g.m., s. 247; Toprak, a.g.e., s. 7; Demir, a.g.e., s. 146-161; Kuran, a.g.e., s. 477; Olgun, a.g.e., s. 102.

¹⁶⁹ Bk. *TBMM Arşivi*, (mebus dosyaları).

¹⁷⁰ Ahmad; Rustow, a.g.m., s. 247.

¹⁷¹ Ahmet Demirel, "Osmanlı Meclis-i Mebusanı I. Devre (1908-1912) Mebusları", *Osmanlı*, C. 2, Ankara, 1999, s. 410; İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara, 1992, s. 176-179.

¹⁷² Demir, a.g.e., s. 61.

kimliğine yönelik çeşitli sorunlar yaşanmıştı. Bazı noktalarda seçim kanununa ve anayasanın ilgili maddesine uygun olmayan adaylar çıkmış bu adaylar yöre halkı tarafından ilgili nezaretlere iletilmişti. Bazen de Rumlar istedikleri adayların mebus seçilmemesi üzerine tepki göstermiş ve mitingler düzenlemişti. Bu yoğun seçim atmosferi özellikle Rumların seçim sistemine olan yatkınlıkları, basın unsurlarını sürekli yönlendirmeleri, patrikhanenin tutumu ve hatta Yunanistan'ın da çeşitli kanallardan etkisiyle gündemi önemli bir şekilde etkilemişti.

Seçimlerden sonra başkente gelen mebuslar büyük bir coşkuyla karşılanmıştı.¹⁷³ Seçimlere İttihatçı listesi dışında katılan Ahrar Fırkasının adayları ile müstakil adayların hiçbiri seçimi kazanamamıştı.¹⁷⁴ Mebusların çoğu ya İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi ya da İttihat ve Terakki Cemiyeti desteğini alan adaylardan oluşmuştu.¹⁷⁵ Seçilen mebuslar içinde İttihat ve Terakki dışında siyasal kimliği olanlarda seçilmişti.¹⁷⁶ Bu konuda özellikle Rumlar dışında Ermeniler ve Bulgar Sosyalist mebuslar da dikkat çekmekteydi.¹⁷⁷ Örneğin daha sonra meclis oturumlarında sürekli olarak İttihat ve Terakki listesinden seçimlere girse de Sosyalist ve Taşnak üyesi olduğunu sıklıkla vurgulayan Ermeni kökenli mebus Ohannes Vartkes bunlardan biriydi.¹⁷⁸

İttihat ve Terakki 1908 seçimlerine *hürriyeti getiren* bir cemiyet olarak girmiş, kazanmış olduğu zaferin gücünü hiç çekinmeden

¹⁷³ Toprak, *a.g.e.*, s. 7-8.

¹⁷⁴ "Dersaadet Mebusları", *Sabah*, 29 Teşrinisani 1324.

¹⁷⁵ "II. Meşrutiyet Mebus Seçimleri ve II. Abdülhamit'in Hal'i", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul; 23-28 Eylül 1985, Tebliğler II. Türk Tarihi, C. 2, İstanbul, 1989, s. 576-584.

¹⁷⁶ Mustafa Ragıp, "Meşrutiyet Devrinde İntihap Mücadelesi Nasıl Yapılıyordu", *Akşam*, No: 8759, 11 Mart 1943, s. 4; Hüseyin Cahit, "Meclis-i Meb'ûsânda Fırkalar", *Tanin*, No: 422, 23 Teşrinievvel 1325, s. 1.

¹⁷⁷ Mecliste Sosyalist kimliği ile ön plana çıkan Selanik Mebusu Dimitri Velahof bu isimlerin başında yer alır. Bk. Mazbatasının rey adedi: 100. Tarihi: 4 Teşrinisani 1324. Tasdik tarihi: Kanunuevvel 1324. Ayrılış tarihi: 5 Kanunusani 1327. *TBMM Arşivi*, Dimitri Velahof Efendi, D. 1, No: 216- Selanik.

¹⁷⁸ Ohannes Vartkes'de yine Türkçe bilmediği için Erzurum halkı tarafından şikâyet edilmiş, ama daha sonra heyeti umumiye tarafından yapılan Türkçe okur yazar olduğu anlaşılmıştır. Bk. Doğduğu yer: Erzurum 1870. Gedik Paşa Ermeni Mektebi mezunu. Mazbatasının rey adedi: 162. Tarihi: 3 Teşrinisani 1324. Tasdik tarihi: Kanunuevvel 1324. Ayrılış tarihi: 5 Kânunusani 1327. *TBMM Arşivi*, Vartkes Efendi: Erzurum, No: 97, D. 1-2-3.

kullanmıştı.¹⁷⁹ Ahrar ise seçimlerde hiçbir varlık gösterememişti.¹⁸⁰ Seçimi İttihat ve Terakki kazanmış gibi görünse de gerçekte bu seçilen mebuslardan İttihat ve Terakki'ye bağlı olmayanların sayısı oldukça fazlaydı. Çünkü farklı mebus adayları seçilebilmek için farklı cemiyetten de olsalar İttihat ve Terakki'den aday koyarak mebus seçilebilmişlerdi. Bu gerçek meclis açıldıktan hemen sonra kendini göstermeye başlamıştı.¹⁸¹ Meclis açıldıktan sonra İttihat ve Terakki'nin izlediği politikalar bazı mebusların kısa sürede Ahrar, Mutedil Hürriyetperveran, Ahali ve Hürriyet ve İtilaf Fırkalarına geçmelerine neden olmuştu. Daha sonraki süreçte mecliste İttihat ve Terakki'nin güvenebileceği mebus sayısının 54'e düştüğü bile söylenmişti.¹⁸²

Meclis-i Mebusan'da seçilen gayrimüslim mebuslardan en kalabalık grubu ise Rumlar oluşturmuştu. Gayrimüslim mebuslar içinde ikinci kalabalık grup ise Ermenilerdi. Fakat Ermenilerin kendi aralarında da bir birlikten söz etmenin mümkün olmadığı gibi Ermeni mebusların büyük bir çoğunluğu ise sosyalist eğilimler taşımaktaydı. Mebusan Meclisinde Slav mebusların sayısı 9'du. Bulgar mebuslarda da sosyalist eğilim ağırlık kazanmıştı. Meclisi Mebusan'da temsil edilen diğer grup ise Yahudilerdi. Yahudilerin sayısı ise 4'dü. Yahudiler bu oranlarını diğer seçimlerde de korumuştular. Çünkü Yahudiler siyasal alanda İttihat ve Terakki'ye mensup tarafta yer almışlardı. Kanun-u Esasi'nin 71. Maddesinde Osmanlı Meclis-i Mebusanındaki mebusların her birinin sadece kendini intihap eden bölgenin değil umum Osmanlıların vekili kabul edilmişti. Türkçe basın da seçimlerden sonra mebusların görev ve sorumluluklarının neler olduğuna dair yazılar yazmaya başlamış ve mebuslardan istekler sıralanmıştı. Özellikle İttihatçı basın, İttihat ve Terakki'nin listesinden seçilen mebuslardan İttihat ve Terakki'nin programına uygun davranmalarını istemişti.¹⁸³

M. Kemal Öke de Osmanlılığın, Mebusan Meclisinde gerçekleşemediğini, adeta mebusların "bir etnik emredici bir vekâlet"

¹⁷⁹ Şükrü Hanioglu, "Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yeri", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, 1. bs., İstanbul, 1998, s. 295-296.

¹⁸⁰ Hüseyin Cahit, "Fırkalar Meselesi", *Tanin*, 1 Kanunevvel 1324; Olgun, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁸¹ Ahmad; Rustow, *a.g.m.*, s. 247.

¹⁸² Kansu, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁸³ Hüseyin Cahit, "Meb'ûsların Mes'ûliyeti", *Tanin*, No: 331, 4 Ağustos 1909, s. 1.

alarak hareket ettiklerini yazmıştı. Öke, ayrıca gayrimüslim mebuslar için önemli olanın ait oldukları etnik gruba olan sadakat olduğunu da belirtmişti.¹⁸⁴ Gayrimüslim mebusların gerçek düşünceleri ise Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla kendini gösterecekti. Yine bu görüşmelerde Rum mebusların ayrıcalıklar konusunu sürekli gündemde tutmaları siyasi atmosferi oldukça gerginleştirmişti.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

BOA, DUİT. 11/94. Tarih. 1326. Z. 3./ Fi 2 Zilhicce 1326 ve 13 Kânun-ı evvel 1324

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2654/29. Tarih: 1326.L.16.

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2675/7. Tarih: 1326. Za.11

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2701/70. Tarih: 1326.Z.14.

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2689/92. Tarih: 1326.Za.29

BOA, DH.İ.UM: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı. 124-1/63, Tarih: 1326.Za.26

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2872/10, Tarih: 1326.Za.7.

BOA, DH.İ.UM: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı. 124-1/53, Tarih: 1326.Za.26.

BOA, HR. SYS. Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı. 49/33, Tarih: 1329.3.A.

BOA, DH.MKT: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi. 2629/97. Tarih 1326. N. 17/5 Eylül 1324.

TBMM Arşivi Mebus Dosyaları

Resmi Yayınlar

Düstur, Tertip: 2, C. 1, No: 2, 1324, s. 2.

¹⁸⁴ M. Kemal Öke, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Parlamentarizm Uygulamasında Azınlıkların Etkisi (1908-1918), *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, "Türkiye'de Demokrasi Hareketleri Konferansı, 6-8 Kasım 1985, V. 4, S. 1, Yıl. 1986, s. 125.

“II. Meşrutiyet Mebus Seçimleri ve II. Abdülhamit’in Hal’i”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul; 23-28 Eylül 1985, Tebliğler II. Türk Tarihi, C. 2, İstanbul, 1989, s. 576-584.

İntihab-ı Mebusan Kanunu, 1324.

Meclis-i Mebusan Birinci Devre-i İçtimaiye (4 Kanun-i Evvel 1324-5 Kanun-i Sani 1327). İstanbul. 1328.

MMZC, D. 1, C. 6, İ: 121, (18 Temmuz 1325), s. 3-15.

MMZC, D. 1, C. 1, İ. 4, (10.12.1324), s. 33-34.

MMZC, D. 1, İ: 24, C. 2, (26 Kânunusani 1324), s. 515-516.

MMZC, D. 1, C. 1, İ. 7, (18 Kânunuevvel 1324), s. 91-94.

MMZC, D.1, C.1, İ. 11, (31 Kânunuevvel 1324), s. 172-173.

MV, 128/30 17 Cemaziyülevvel 1327 (6 Haziran 1909).

Türk-Yunan İlişkileri ve Megola İdea, Ankara, 1975.

“Resolution of the First Meeting of the Citizens from Shtip, Held on September 13th, 1908, Protesting Against Malpractices during the Elections to the Ottoman Parliament”, *Macedonia Documents and Material, Bulgarian Academy of Science*, Sofya, 1978, s. 561-566.

Sürelî Yayınlar

Ahenk

Anadolu

Hizmet

İttihat

İttihat ve Terakki

İkdam

Kilise Gerçeği

Sabah

Servet-i Fünun

Şurayı Ümmet

Tanin

Tahidramos

Tahidramos-İstanbul Gazetesi

Tercüman-ı Hakikat

Yeni Gazete

Kitap ve Makaleler

Ahladi, Evangelia, “İzmir’de İttihatçılar ve Rumlar: Yunan-Rum Boykotu (1908-1911)”, *Kebikeç*. S. 26, Ankara, 2008, s. 175-200.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, (Çev. Nuran Yavuz), İstanbul, 1995.

Ahmad, Feroz ve Rustow, Dankward, A., "İkinci Meşrutiyet Döneminde Meclisler: 1908-1918", *Güney Doğu Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5 (1975), s. 245-284.

Ahmad, Feroz, "İttihatçıların Osmanlı İmparatorluğundaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri (1908-1914)", *İttihatçılıktan Kemalizme*, (Çev: Fatmagül Berktaş), İstanbul, 1996, s. 112-174.

Akşin, Sina, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara, 2001.

Alkan, Ahmet Turan, *II. Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset*, İstanbul, 2001.

Armağan, Servet, "Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri", *Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı Armağan*, Ankara, 1987, s. 149-168.

Arslan, Ali, "Türkiye'de Rum Basını", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S. 3, Yıl: 2/2003, s. 49-113.

Augustinos, Gerasimos, *Küçük Asya Rumları*, (Çev: Devrim Avcı), Ankara, 1997.

Bayur, Yusuf, H., *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, K. IV, Ankara, 1991.

Benlisoy, Foti, Stefo Benlisoy, "Millet-i Rum'dan Helen Ulusuna (1856-1922)", *Tanzimat ve Meşrutiyet Birikimi, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-I*, İstanbul, 2001.

Bora, H. Siren, "II. Meşrutiyet'in İlanı ve İzmir Rumları" (24 Temmuz 1908-31 Mart 1909), *CTTAD*, I/2, (1992), s. 290-293.

Boura, Katerina, "II. Meşrutiyet Döneminde Mebus Seçimleri, Rum Mebuslar (1908-1918)", (Çev: Yorgo Benlisoy), *Toplumsal Tarih*, S. 56, Ağustos 1998, s. 24-27.

Bozkurt, Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin İşığı Altında, Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 2. b., Ankara, 1996.

Burduri Yorgaki Efimyanidi, *Sevgili Türk Kardeşlerimize Takdim Rum Kardeşleriniz*, Dersaadet, 1324.

Buxton, Charles R., *Turkey in Revolution*, New York, 1909.

Clogg, Richard, "The Greek Millet in the Ottoman Empire", Benjamin Braude and Bernard Lewis. *Christians and Jews in the Ottoman Empire: The Functioning of a plural Society I*, Holmes and Meier, The Central Lands, New York, 1982, s. 199-200.

Çağın, Sabahattin, "1908 İzmir Seçimlerinde Azınlıkların Tutumu", *Türk Yurdu*, No: 36 (382), C. 10, Ağustos 1990, s. 40-46.

Çavdar, Tevfik, *İttihat ve Terakki*, İstanbul, 1991.

Çavdar, Tevfik, *Müntehib-i Sani'den Seçmene*, Ankara, 1987.

Çetinkaya, Y. Doğan, "İstanbul'da 1908 Seçimleri", *Toplumsal Tarih*, Mayıs 2001, C. XV, No: 89, s. 15-24.

Dakin, Douglas, *Makedonya'daki Yunan Mücadelesi, 1897-1913*, (Selanik Balkan Çalışmaları Enstitüsü 1966), s. 317-378.

Demir, Fevzi, II. Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı'nda Müslüman Unsurların Temsiline İlişkin Sorunlar", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. 3, K. 3, Ankara, 2002, s. 1761-1777.

Demir, Fevzi, "İzmir Sancağında 1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri", *CTTAD*. II/4-5 (1995), s. 137-156.

Demirel, Ahmet, "Osmanlı Meclis-i Mebusanı I. Devre (1908-1912) Mebusları", *Osmanlı*, C. 2, Ankara, 1999, s. 410-419.

Demirel, Muammer, *İkinci Meşrutiyet Öncesi Erzurum'da Halk Hareketleri, 1906-1907*, Ankara, 1990.

Diamantopulo, Hercule, *Le Reveil de la Turquie*, (Türkiye'nin Uyanışı), İskenderiye, 1908.

Dumont, Paul ve Georgeon, François, "Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)", (Ed: Robert Mantran), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. II, (Çev: Server Tanilli), İstanbul, 1995, s. 217-310.

Dursun, M. Kâmil, *İzmir Hatıraları*, İzmir, 1994.

Erdem, Nilüfer, "Yunan Osmanlılığının En Önemli Temsilcilerinden Suliotis-Nikolayidis'in Kaleminden "İstanbul Örgütü" ve II. Meşrutiyet Dönemindeki Etkinlikleri", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Yıl. 6/2007, S. 12, s. 89-105.

Ezherli, İhsan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, Ankara, 1992.

Georgeon, François, "Son Canlanış 1878-1908", *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev. Server Tanilli), İstanbul, 1995, s. 145-216.

Georgelin, Herve, *Smyrna'nın Sonu, İzmir'de Kozmopolitizmden Milyetçiliğe*, (Çev: Saadet Özen), İstanbul, 2008.

Hacısalıhoğlu, Mehmet, *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1908-1918)*, İstanbul, 2008.

Hanioğlu, M. Şükrü, "Osmanlı Devleti'nde Meslek-i İçtima Akımı", *TCTA*, C. 4, İstanbul, 1987, s. 382-386.

Hanioğlu, Şükrü, "Siyasal Temsil Olayının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yeri", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*, 1. b., İstanbul, 1998.

Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, İstanbul, 2001.

Karal, E. Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C. 5, Ankara, 1999.

Karpat, Kemal H., *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*, Boxtan, 1986.

Kars, H. Zafer, *1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği*, 2. b., İstanbul, 1997.

Kechriotis, V., Greek-Orthodox, Ottoman Greeks Or Just Greeks? Theories Of Coexistence In The Aftermath Of The Young Turk Revolution, *Académie Des*

Sciences De Bulgarie Institut D'études Balkaniques Études Balkaniques, No. 1, (2005), s. 53-59-65.

Kerimoğlu, Hasan Taner, *İttihat Terakki ve Rumlar 1908-1914*, İstanbul, 2009.

Kili, Suna; Gözübüyük, Şeref, *Türk Anayasa Metinleri, (Sened-i İttifak'tan Günümüze)*, Ankara, 1985.

Kitsikis, Dimitri, *Türk-Yunan İmparatorluğu*, İstanbul, 1996.

Kubalı, Hüseyin N., *Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri*, İstanbul, 1960.

Kuran, Ahmet B., *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, 2. b., İstanbul, 2000.

Kutay, Cemal, *Etnik-i Eterya'dan Günümüze Ege'nin Türk Kalma Savaşı*, İstanbul, 1980.

Küçük, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mustafa Reşit Paşa Dönemi ve Semineri*, Ankara, 1985, s. 13-23.

İlkan, Faruk, "Meclis-i Mebusân-ı Osmani Rum A'zâsının Siyasi Programı", *Tarih ve Toplum*, S. 118, Ekim 1993, s. 198-200.

Mardin, Şerif, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul, 2001.

Milas, Herkül, *Geçmişten Bugüne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri*, İstanbul, 2004.

Nikolaides, A. S. ve Organosis, H., *Konstantinoupoleos [Konstantinopolis Derneği]*, Atina, 1984.

Noutsos, Panayot, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyalist Hareketin Oluşmasında ve Gelişmesinde Rum Topluluğunun Rolü: 1876-1925", (Der: Mete Tunçay-Erik J. Zürcher) *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923)*, İstanbul, 2008, s. 122-123.

Ortaylı, İlber, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Geleneği*, İstanbul, 1985.

Olgun, Kenan, "1908 Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Mebusların Meclisteki Temsili", *Belgeler ve Fotoğraflarla Meclis-i Mebusan (1877-1920)*, (Haz: T. Cengiz Göncü), İstanbul, 2010.

Olgun, Kenan, *1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Ankara, 2008.

Oral, Haluk; Erdinç, Erol Şadi, *Meclis-i Mebusan Birinci Seçim Dönemi*, İstanbul, 2008.

Okandan, Recai. G., *Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi)*, *Birinci Kitap: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Yıkılışına Kadar*, İstanbul, 1977.

Öke, M. Kemal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Parlamentarizm Uygulamasında Azınlıkların Etkisi (1908-1918)", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, "Türkiye'de Demokrasi Hareketleri Konferansı", Ankara, 6-8 Kasım 1985, V. 4, S. 1, Yıl. 1986, s. 125.

Ramsaur, Ernest E., *Jön Türkler ve 1908 İhtilali*, İstanbul, 1982.

Sevinçli, Efdal, "II. Meşrutiyet Seçimleri Öncesinde İzmir'den Bir Ses", *Tarih ve Toplum*, C. 3, S. 15, (1985), s. 16-17.

Shaw, Stanford. J.; Shaw, Ezel K., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1808-1975*, C. 2, İstanbul, 1983.

Smith, Michael L., *Yunan Düşü*, Ankara, 2002.

Sofuoğlu, Adnan, *Fener Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul, 1996

Sonyel, Salahi R., "Tanzimat ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Gayrimüslim Uyrukları Üzerindeki Etkileri", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, 31 Ekim-3 Kasım 1989, Ankara, 1994, s. 339-353.

Sonyel, Salahi, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü", *Bellekten*, C. XLIX, (1986), s. 195-653.

Şimşir, Bilal N., *Ege Sorunu-Belgeler (1912-1913)*, C. I, Ankara, 1976.

Tekeli, İlhan; Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1999.

Tevfik, EbuZZiya, *Yeni Osmanlılar İmparatorluğun Son Dönemindeki Genç Türkler*, C. 3, İstanbul, 2006.

Tunaya, Tarık Z., *Hürriyetin İlanı*, İstanbul, 1996.

Tunaya, Tarık Z., *Türkiye'de Siyasi Partiler*, 2. b., İstanbul, 1984,

Türkmen, Zekeriya, *Osmanlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul, 1993.

Taşbaş, Erdal, "Tanin Gazetesi ve Hüseyin Cahit'in Görüşleri Doğrultusunda İttihat ve Terakki Politikaları (1908-1914)", *Folklor/Edebiyat*, 15/60(2009), s. 209-212.

Toprak, Zafer, "Meşrutiyet'te Seçimler ve Seçim Mevzuatı", *TCTA*, C. 4, İstanbul, 1985, s. 973-975.

Toprak, Zafer, *İlan-ı Hürriyetin 80. Yıl Dönümünde 1908 Seçimleri ve Mebusan Hatıraları*, Tarih ve Toplum Kitaplığı, Ağustos (1988), s. 6-7.

Uzunçarşılı, İsmail H., "1908 Yılında İkinci Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikalar", *Bellekten*, C. 20 (1956), s. 103-174.

Us, Hakkı T., *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 1293/1877*, İstanbul, 1939.

Sezen, Saim, *Seçim ve Demokrasi*, Ankara, 1994.

Yalçın, Hüseyin C., "Meşrutiyet Hatıraları 1908-1918", *Fikir Hareketleri*, Tefrika No: 14-15-19-20, Yıl: 2, C. 4, S. 84-85-89-90, (1935).

Extended Abstract

The Greek Patriarchate was at the top of the hierarchy within the nation system of the Ottoman Empire. The Patriarchate would preserve these privileges for a very long time. The extensive economic and educational freedoms of the Greeks within the empire also led to their national awakening. For this reason, the 19th century was a century of uprisings for the Ottoman Empire. The process that started with the Serbian rebellion made itself felt even more with the Mora rebellion, and with the intervention of the great powers in internal events, the Mora rebellion became a milestone for the establishment of Greece. In the process that started with the establishment of Greece, there were also changes in the relations of the Ottoman Greeks with the empire. The empire had produced various formulas to prevent separatist movements of nations. In particular, the Tanzimat Edict, the Reform Edict, and ultimately the proclamation of the Basic Law emerged with the claim of keeping the Ottoman idea alive. However, many internal and external issues faced by the empire prevented these projects from coming to life.

Especially during the First Constitutional Monarchy, Ottoman nations had the right to say over the future of the empire for the first time. During this period, the holding of general elections for the first time and the opening of the Parliament served as a tool for the cohesion of societies. During the First Constitutional Monarchy period, Ottoman Greeks were among the most effective groups both in the election phase and in terms of the performance of the elected Greek deputies in the parliament. The important reason for this was that this community used the election and parliamentary system effectively in organizing itself. However, the First Constitutional Monarchy period ended due to the Ottoman-Russian War and the Constitution was suspended for nearly thirty years. In this process, although the Ottoman Greeks experienced losses in prestige within the empire during the Ottoman-Greek war, the community managed to maintain its strong position within the nation system. Especially the uncompromising attitude of the Greek Patriarchate in terms of churches and schools and the effective work of the Ethnic Etery Society in the Ottoman lands pushed the Ottoman Greeks into new searches. This separation would also manifest itself in the 1902 and 1907 congresses of the Committee of İttihat and Terakki, and the Committee of İttihat and Terakki would not succeed in gaining the support of the Greeks in the congresses.

II. Although the declaration of the Constitutional Monarchy was welcomed with great joy in every segment of the society, it would clearly show itself during the election process that the world that each community dreamed of within the framework of the principles of freedom, equality and brotherhood

was different from each other. The Committee of İttihat and Terakki, which would be the most effective organization and later the party of this process, would hold fast to the issue of equality and try to revive the Ottomanism movement for the last time by rejecting the privileges of the communities.

During the election campaign, the Committee of İttihat and Terakki intensified its efforts to find a middle ground, especially with the Greeks, and even made concessions, when necessary, at this point. In particular, the issue of how many deputies the Greeks would send to the parliament and who would be deputies was closely followed by the Ottoman press. Although the Committee of İttihat and Terakki was in close contact with the Patriarchate on this issue, the Patriarchate had difficulty in taking a clear stance and did not refrain from meeting with the Ahrar Party from time to time. The Greeks, on the other hand, had entered the election campaign with more experience and preparation than other Ottoman nations. Especially in this regard, the Greek press served as a very important tool. The Greek press introduced the Greek parliamentary candidates who were wanted to be elected and served as a school by raising the awareness of the Greeks about the election. The fact that the Greeks prepared an election program for themselves during the election process and demanded the continuation of their privileges further fueled the existing conflict with the Committee of İttihat and Terakki, and the Greek and Turkish press competed to refute each other's theses throughout the election process.

Although the İttihat and Terakki and the Unionist press tried to find a middle ground with the Greeks, the Greeks were aware that they had to cooperate with the İttihat and Terakki in order to enter the parliament during the elections. For this reason, negotiations were focused on where and how many Greek deputies would come from. This issue challenged the Ottoman election law in many ways. Because during this period, a new election law could not be made and election-related problems were tried to be resolved with temporary regulations. One of the most common problems that comes to the Ministry of Internal Affairs in this regard is the issue of the MP to be elected paying taxes. This issue brought with it objections from many places. For the Greeks, the issue took a different path. Greeks faced difficulties regarding the obligation of being an Ottoman citizen, living in that region and knowing Turkish, which was included in the election law. Because the cultural, religious and commercial ties of many Ottoman Greeks with Greece led them to ask what nation they were from. The identity issue of Greeks, especially those who had a Greek passport and were educated in Greece, became a serious problem. Karolidi, one of the Greek deputies, is an important example in this regard. Karolidi is an identity who studied at Athens Darülfünun. That's why he was

quick to raise objections. These objections continued even after the parliament was opened. Again, Mihalaki's election was the one that made the most noise. The objections made to Mihalaki were that this person was not from the Sanjak of Lemnos and was Greek. However, despite these objections, these candidates managed to be elected. Sometimes the Greeks objected to the election results and asked for a rerun of the elections. The objections were taken into consideration by the state, a special commission was formed and examined, and sometimes the elections were repeated when necessary. It was also observed from time to time that there was public pressure on the results. When the candidate they wanted was not elected, the Greeks protested the election with rallies and demonstrations, with the guidance of the Greek press and the participation of local religious leaders, virtually putting pressure on the government. The Unionist press played a very active role in the elections in order to create this intense interest and work of the Greeks in the elections among the Muslim voters. Especially Tanin undertook an important task in this regard.

As the elections took place in a very intense and long period, the parliamentary ratios became clear. When we looked at the election results, it was clear how much the election was made in accordance with Ottoman criteria. Especially the Greeks managed to elect as many people as they wanted (26) as deputies. Compared to other non-Muslim deputies in the parliament, Greeks constituted the largest group. The second dense non-Muslim group in the parliament was Armenians (14). After the elections, although the entire Parliament (240) seemed to have been elected from the İttihat and Terakki list, as soon as the parliament opened, the ranks would change again and new sects and groups would form in the parliament. Because it was almost impossible to be elected without being from the İttihat and Terakki list, the people to be elected followed another party and program on their political map, even though they were from the İttihat and Terakki list. For example, the majority of Bulgarian and Armenian deputies were Socialist inclination and they expressed their own party's views publicly in the parliament on every occasion. In this regard, Bulgarian deputy Whalof and Erzurum deputy Vartkes, who constantly stated that he was a member of the Armenian Dashnak, were important examples.

In Article 71 of the Constitution, each member of the Ottoman Parliament was deemed to be the representative of not only the region that elected him, but also the general Ottomans. After the elections, the Turkish press started to write articles about the duties and responsibilities of the deputies and listed their requests from the deputies. In particular, the Unionist press had asked the deputies to act in accordance with the program of the İttihat and Terakki,

since they were elected from the list of the Committee of İttihat and Terakki. However, as was understood from the sessions held after the opening of the parliament, it became clear that what was important for non-Muslim deputies was loyalty to the ethnic group they belonged to. Especially the struggle of Greek deputies in the parliament regarding churches and schools and the military service of non-Muslims seemed to be the most important evidence of this.